

Maryam Zarza (Koerdische Vrouwen Vereniging):

"Als we willen dat geweld stopt, dan moet het bij de kern aangepakt worden en dat is bij het opvoeden en mentaliteitsverandering onder de toekomstige generaties."

Eergerelateerd geweld is 'hot'. Vrijwel iedereen heeft er wel iets over te melden. Als hulpinstantie of kennisinstituut tel je niet mee als je geen 'eergerelateerd geweldexpert' in huis hebt. In dit boek wordt de huidige kennis en aanpak van eergerelateerd geweld tegen het licht gehouden, vanuit het perspectief van de probleemeigenaren in Nederland.

Voor het eerst in de geschiedenis hebben vluchtelingen uit Afghanistan, Koerdistan, Somalië, Irak, Palestina en de Roma gemeenschap, gezamenlijk de strijd tegen eergerelateerd geweld opgepakt. In een spraakmakend project van Stichting Vluchtelingen-Organisaties Nederland (VON) kregen vluchtelingenorganisaties de kans een collectief standpunt tegen eergerelateerd geweld te vormen. De bevindingen van deze gemeenschappen zijn in dit boek gebundeld.

Gebrek aan relevante informatie heeft VON geprikkeld aanzet te geven tot kwantitatief onderzoek onder haar achterban. Bestaat er een eenduidige aanpak van eergerelateerd geweld en hoe snel kan mentaliteitsverandering in gang worden gezet? Bovenal beoogt VON met dit boek nieuwe vragen op te werpen die haar zoektocht naar de aanpak van eergerelateerd geweld richting geeft.

www.vluchtelingenorganisaties.nl
www.stopgeweldtegenvrouwen.nl

In het oog, in het hart

Onderzoeksrapport van het project
'Preventie & Bestrijding Eerzuivering'

Vluchtelingen-Organisaties Nederland

In het oog, in het hart

**Onderzoeksrapport van het project
'Preventie & Bestrijding Eerzuivering'**

Inhoud

Leeswijzer	blz.
Voorwoord	4
	5
Deel I: Project 'Preventie & Bestrijding Geweld tegen Vluchtelingenvrouwen'	8
1.1 Inleiding	9
1.2 Het project	9
Deel II: Eergerelateerd geweld in vogelvlucht	12
2.1 Introductie	13
2.2 Beïnvloedende factoren	14
2.2.1 Sociaal-culturele factoren	14
2.2.2 Sociaal-economische factoren	18
2.2.3 Stressniveau en migratiemotivatie	20
2.3 Knelpunten	21
Deel III: Programma VON	24
3.1 Introductie	25
3.2 Mentaliteit, attitude en gedrag	26
3.3 Attitudeonderzoek	28
3.3.1 Methode	29
3.3.2 Samenvatting resultaten	31
3.3.3 Discussie	32
3.3.3.1 Interpretatie resultaten	33
3.3.3.2 Methodologische analyse	37
Deel IV: Conclusie en praktische toepasbaarheid	38
4.1 Samenvatting deel III	39
4.2 Bewustwording	39
4.3 Attitude-gedragconsistentie	41
4.4 Tot slot	41
Bronnen	42
Appendix I: Uitwerking resultaten attitudeonderzoek	44
Bijlage 1: Evaluatieformulier	52
Bijlage 2: Vluchtelingen bewust tegen eergerelateerd geweld: Programma voor bespreekbaar maken en bewustwording eengerelateerd geweld onder vluchtelingen in Nederland	56

Vluchtelingen-Organisaties Nederland

Colofon

Projectcoördinatie, samenstelling en auteur: Anne-Floor Dekker

Foto's: Petja Buitendijk, Pressure Line
Ontwerp: Pressure Line, Rotterdam
Druk: Thieme MediaCenter Rotterdam

Een uitgave van:
Vluchtelingen-Organisaties Nederland
Merelstraat 2bis
3514 CN Utrecht
Tel. 030 2714505

ISBN/EAN: 978-90-801125-5-1

Utrecht, december 2006

Deze uitgave is medegefinancierd door het ministerie van Sociale Zaken en
Werkgelegenheid en het Europees Vluchtelingenfonds

Leeswijzer

De inhoud van dit boek bestaat uit vier delen: deel I geeft een korte beschrijving van het project 'Preventie & Bestrijding Geweld tegen Vluchtelingenvrouwen'. Dit project vormt de basis van het boek en toont tegelijkertijd de manier waarop vluchtelingenorganisaties zich inzetten voor de aanpak van taboewerpen. Dit project bestond oorspronkelijk uit twee delen: een onderdeel gericht op eerge relateerd geweld en een onderdeel gericht op huiselijk geweld. In dit boek wordt ingegaan op het eerste deel: de preventie en bestrijding van eerge relateerd geweld. Informatie over het tweede deel vindt u in de publicatie 'Duidelijke taal Een taboe verwoord' (VON, 2006). Deel II van het boek dat voor u ligt, kaart de specifieke problematiek aan van eerge relateerd geweld bij vluchtelingengroepen in Nederland. In deel III wordt een kleine zijstap gemaakt naar het programma van VON waarin mentaliteitsverandering centraal stond. In deel IV worden ten slotte enkele praktische tips gegeven voor zelforganisaties, hulpinstanties en lokale en landelijke bestuurders voor de aanpak van eerge relateerd geweld.

Voorwoord

Dit boek wordt u aangeboden ter gelegenheid van de afsluiting van het project 'Preventie & Bestrijding Geweld tegen Vluchtelingenvrouwen'. Via dit project heeft Stichting Vluchtelingen-Organisaties Nederland (VON) ondermeer beoogd een mentaliteitsverandering op gang te brengen bij vluchtelingen, mannen, vrouwen én jongeren omtrent de (on)toelaatbaarheid van eerge relateerd geweld.

Eerge relateerd geweld is 'hot' en al meerdere publicaties zijn ons voorgegaan. Dit is echter de eerste keer dat vluchtelingen centraal staan in deze problematiek. Hoewel het onze intentie was om een kort projectrapport te schrijven, werd gaandeweg duidelijk dat dit niet toereikend was. Het gebrek aan ondersteunende literatuur over vluchtelingen en eerge relateerd geweld heeft ons genoodzaakt een publicatie met bredere inhoud te schrijven.

Roma's, Afghanen, Koerden, Somaliërs, Irakezen, Palestijnen. Een groot deel van dit boek gaat in op de problematiek rond eerge relateerd geweld bij verschillende vluchtelingengroepen. Het baseert zich op de belevenissen, waarnemingen en ervaringen van de vluchtelingen die zich de afgelopen jaren hebben ingezet voor de aanpak van eerge relateerd geweld.

Wij staan achter de kwaliteit van dit boek en achten de verhalen van de mensen zeer waardevol. Wel zijn we er van overtuigd dat dit boek tegelijk aan ons een vervolgoopdracht geeft. Een vervolgoopdracht die VON voornemens is uit te voeren, namelijk het initiëren van een uitgebreide studie naar de problematiek rond eerge relateerd geweld bij vluchtelingen.

Dit project is onderdeel van onze zoektocht naar een adequate aanpak van eerge relateerd geweld. Een actieve zoektocht waarbij wij andere partners proberen te betrekken. Als inspiratie voor deze partners tonen wij de moed en kracht van onze vluchtelingen. Daarbij in het bijzonder de inzet van de vluchtelingenorganisaties Koerdische Vereniging Media, de Koerdische Vrouwen Vereniging, Stichting Pamin, de Algemene Coördinatieraad Afghanen, de Federatie Somalische Associaties Nederland, African Sky, de Irakese Democratische Jongeren Unie Nederland, de Palestijnse Raad en de Stichting Roma Emancipatie. Organisaties die nu en in de toekomst met ons de strijd aangaan tegen eerge relateerd geweld.

Fatma Özgümüş
Directeur Stichting Vluchtelingen-Organisaties Nederland

Als je bij mij
Thuis komt, vriend
Breng mij een lichtje
En een raam
Waardoor ik
Naar de gelukkige drukte
Van de straat kan kijken

- Forough Farrokhzad (Iran) -

Deel I:

Project 'Preventie & Bestrijding Geweld tegen Vluchtelingen vrouwen'

1.1 Inleiding

Vluchtelingen doen mee in de Nederlandse samenleving. Bovendien pakken ze zaken op die anderen soms vergeten of te precair vinden om mee aan de slag te gaan. Van vluchtelingenbescherming tot de problematiek rond eerge relateerd geweld en vrouwelijke genitale verminking. Niet zomaar zaken, maar zaken waaraan mensenrechtenschendingen ten grondslag liggen.

Eerste en tweede generatie vluchtelingen uit alle hoeken van de wereld, hebben in Nederland, georganiseerd of individueel, de afgelopen jaren hun achterbannen aangezet tot aanpakken. Ze hebben hen, maar ook professionele hulpinstanties en lokale en landelijke politici, geprikkeld om de problemen op te merken en te benoemen. En om samen oplossingen te vinden.

De inzet van deze actieve mensen wordt gezien als onderdeel van participatie in de samenleving. Van vluchtelingen mag dit, net als van alle andere inwoners van dit land, worden verwacht. Erkenning voor hun inzet is echter net zo belangrijk. Maar daarvoor moet de participatie van vluchtelingen wel door diezelfde samenleving worden opgemerkt.

Dit boek biedt Nederland een kijkje in de keukens van de vluchtelingenorganisaties. Aan de hand van een project dat de koepelorganisatie Stichting Vluchtelingen-Organisaties Nederland (VON) in 2005 en 2006 met aangesloten vluchtelingenorganisaties en individuen heeft ontwikkeld en uitgevoerd, voeren wij u mee naar de wereld van actieve mensen en organisaties, die niet bang zijn om taboes aan te kaarten en die het waard zijn een plek te krijgen in deze maatschappij.

1.2 Het project

"Het echte kneipunt was het onderwerp dat we ter discussie moesten stellen en ook voor de eerste keer. Omdat het een tabo onderwerp is binnen de Afghaanse gemeenschap moesten we er heel voorzichtig mee omgaan."
(Trainer Stichting Pamir).

In juni 2005 is VON gestart met het project 'Preventie & Bestrijding Geweld tegen Vluchtelingen vrouwen'. Hierin werden de mogelijkheden en grenzen afgetast van mentaliteitsverandering bij vluchtelingen die direct of indirect met huiselijk geweld en eerge relateerd geweld te maken krijgen. Inmiddels is dit anderhalf jaar durende programma voor veel vluchtelingen verworden tot een levensproject.

Dit project staat niet op zichzelf. De strijd tegen geweld, binnen of buiten de privé-sfeer, staat centraal in de levens van vluchtelingen. Vluchtelingenorganisaties in Nederland strijden al decennia voor een serieuze aanpak van huiselijk geweld. Daarnaast vangen deze organisaties de laatste jaren steeds frequenter signalen op van eerge relateerd geweld. Voor VON en haar aangesloten organisaties was dit een reden om flink de diepte in te gaan om meer zicht te krijgen op de problematiek rond geweld in de huiselijke sfeer bij onze groepen.

Vanwege de (mogelijke) verschillen in problematiek en aanpak van de twee geweldssoorten is het project 'Preventie & Bestrijding Geweld tegen Vluchtelingen vrouwen' in delen opgesplitst. De aanpak van huiselijk geweld en eerge relateerd geweld werd per thema opgedeeld. Daarnaast werden

de onderdelen vastgesteld op basis van de capaciteiten van de deelnemende vluchtelingenorganisaties en individuen. Dit is overigens een zeer belangrijk punt waar veel professionele organisaties en instanties overheen neigen te stappen. Goed bedoelde activiteiten missen hierdoor hun doel en mislukken uiteindelijk jammerlijk. Iedere zelforganisatie en gemeenschap is uniek en heeft een andere structuur en andere sterke punten. Daarom kan de één dieper ingaan op een taboewerf dan de ander en zal de ene organisatie meer successen boeken met een vastgelegd programma dan de ander. Projecttrekkers en uitvoerders binnen de organisaties hielden dan ook bij ieder onderdeel continu de mogelijkheden en grenzen van de betrokken groepen in de gaten.

Gevaarlijke situatie

Het project had in beginsel twee doelen. Het eerste doel was een programma te ontwikkelen waarmee vluchtelingenorganisaties zelfstandig bij hun achterban een mentaliteitsverandering omtrent eergeerelateerd geweld in gang konden zetten. Om dit te bereiken werd een pilottraject uitgezet met vier focusgroepen waaraan een attitudeonderzoek werd gekoppeld. De focusgroepen volgden ieder vijf bijeenkomsten waarin subthema's als taboe's, roddel, cultuur, opvoeding en communicatie werden behandeld, begeleid door een trainer uit de eigen gemeenschap.

Het tweede doel was - aan de hand van lokale bijeenkomsten, expertmeetings, (werk)conferenties en beleids gesprekken met lokale en landelijke overheden en besturen - inzicht te krijgen in de mate waarin en de manier waarop eergeerelateerd geweld een probleem vormt voor vluchtelingengemeenschappen. Daarop hebben vluchtelingenorganisaties van (Irakese en Turkse) Koerden, Somaliërs, Afghanen, Palestijnen, Roma's en Iraakezen ondermeer in de steden Amsterdam, Utrecht, Den Haag, Rotterdam, Arnhem en Nieuwegein lokale bijeenkomsten georganiseerd. Bij veel groepen werd eergeerelateerd geweld voor het eerst aan de kaak gesteld en deden de bijeenkomsten een hoop stof opwaaien.

Later, halverwege het project, werden de doelstellingen bijgesteld toen duidelijk werd dat Nederlandse lokale en landelijke beleidsmakers, maar ook de vrouwenopvang, regionale politiekorpsen en zelfs asieladvocaten nauwelijks op de hoogte waren van de problematiek en behoeften van risicogemeenschappen. De mentaliteitsverandering van onze groepen bleek vooruit te lopen op die van het omringende veld. De vrouwen en mannen die wakker geschud waren en iets wilden veranderen aan hun persoonlijk situatie of dat van een ander, konden niet worden ondersteund door professionals. Naar onze mening een gevaarlijke situatie.

Noodgedwongen is VON zich daarom met enkele andere koepelorganisaties van etnische minderheden gaan bemoeien met het landelijke beleid omtrent de aanpak van eergeerelateerd geweld. Momenteel resulteert dit in structurele deelname aan en inspraak in landelijke en lokale bestuurlijke initiatieven en informele afspraken binnen zelf opgezette netwerken van zelforganisaties, politiekorpsen, vrouwenopvang en advies- en steunpunten huiselijk geweld.

Nu we beseffen dat de doelstellingen en onderzoeksvragen die in 2005 werden opgesteld hun tijd ver vooruit waren, pleiten wij voor breed onderzoek naar de factoren die eergeerelateerd geweld beïnvloeden en in stand houden. Meerdere vluchtelingenorganisaties hebben aangegeven na te willen gaan wat de randvoorwaarden van mentaliteitsverandering zijn, wat de verschillen zijn tussen de verschillende risicogroepen, tussen vluchtelingen en migranten, enzovoorts. In deel III van dit boek wordt alvast een voorzet gegeven voor toekomstige onderzoekers.

Om een duidelijk beeld te krijgen van de basis van de huidige aanpak van eergeerelateerd geweld, wordt in deel II kort ingegaan op de opvattingen en onderzoeken die momenteel in Nederland domineren. Wij willen u er daarbij op wijzen dat de huidige 'literatuur' beperkt is. Indien aanwezig is het onderzoek gericht op de grote migrantengroepen, en voornamelijk tot Turkse en Koerdische subculturen. De vragen en constatering die tijdens ons project bij VON en de aangesloten vluchtelingenorganisaties naar voren zijn gekomen zullen in dit gedeelte worden verwerkt.

Deel II:

Eergerelateerd geweld in vogelvlucht

2.1 Introductie

Geweld tegen vrouwen is een universeel probleem. Een probleem dat niet alleen voorkomt in door mannen gedomineerde samenlevingen - de zogenaamde 'masculiene' of 'patriarchale' samenlevingen - maar ook in culturen waar emancipatie van vrouwen hoog in het vaandel staat, zoals Nederland. Ook in de relationele sfeer krijgen vrouwen, arm, rijk, laag- of hoogopgeleid te maken met geweld. Als gevolg van jaloezie, agressie of onmacht worden over ter wereld vrouwen, maar ook mannen, slachtoffer van seksueel, fysiek en psychisch geweld. Een minder universele vorm van geweld, maar waarmee ook steeds meer 'geëmancipeerde' samenlevingen te maken krijgen, is eergerelateerd geweld of eerzuivering.

Anders dan bij huiselijk geweld komt eergerelateerd geweld voort uit de opvatting dat de vrouw 'eigendom' is van de man en de familie waaraan status en eer wordt ontleent. Sociale druk, roddel en schaamte bepalen de manifestatie van het geweld. Eergerelateerd geweld moet daarbij als term niet worden verward met eerwraak, ook wel vermoord genoemd. Eerwraak is de meest extreme manifestatie van eergerelateerd geweld en wordt ook wel de laatste fase van deze geweldsvorm genoemd.

Door de Nederlandse overheid is eergerelateerd geweld pas in 2004 als veelomvattend probleem op de agenda gezet. Toch krijgen vluchtelingenorganisaties, hulpverleners en politie al langer signalen van slachtoffers van eergerelateerd geweld. Vrouwen en mannen die worden beschuldigd de eer van hun familie of gemeenschap te hebben geschonden wegens overspel, ongeoorloofde (seksuele) interacties of ongehoorzaamheid. Vrouwen en mannen die slachtoffer zijn van verminking, verstoting, mishandeling, uithuwelijking en in het uiterste geval moord.

Veel vormen van eergerelateerd geweld worden vaak niet als zodanig (h)kerkend. Enerzijds zien risicogemeenschappen veel vormen van eergerelateerd geweld als rechtmatige straf of als middel om familieleden in het gareel te houden. Anderzijds scharen algemene instellingen en de landelijke en gemeentelijke overheden veel vormen van eergerelateerd geweld onder huiselijk geweld. Een geweldsvorm die regelmatig in uiting overeenkomt met eergerelateerd geweld, maar niet in intentie.

Definitie

Om een scheiding aan te kunnen geven tussen huiselijk geweld en eergerelateerd geweld en daarbij de noodzaak van een aparte aanpak te verduidelijken, is in 2005 in opdracht van de Nederlandse landelijke overheid de volgende werkdefinitie opgesteld:

'Eergerelateerd geweld is elke vorm van geestelijk of lichamelijk geweld gepleegd vanuit een collectieve mentaliteit in een reactie op een (dreiging van) schending van de eer van een man of vrouw en daarmee van zijn of haar familie waarvan de buitenwereld op de hoogte is of dreigt te raken' (Ferwerda, & Van Leiden, 2005, p. 49).

Deze definitie weerspiegelt echter niet het totaalbeeld van het verschijnsel 'eergerelateerd geweld' en lokt uit tot veralgemenisering. De veralgemenisering van eergerelateerd geweld vormt een valkuil waarin veel hulpinstanties dreigen te vallen. Het heeft tot gevolg dat de factoren die aan eergerelateerd geweld ten grondslag liggen, onaangetast blijven.

Aspecten waar binnen de definitie te weinig aandacht wordt besteed zijn de bepalende man-vrouw-verhoudingen, maar ook de rol van slachtoffer en dader die mannen en vrouwen beurtelings vervullen. Terwijl Nederland hard werkt aan symptoombestrijding, wordt vergeten dat eerge-relateerd geweld voortkomt uit de zogenaamde 'eigendomsrecht' van mannen op 'hun' vrouwen, waarbij ook de vrouwelijke leden van de familie met hun roddels in eerkwesties een sturende rol spelen. De definitie kan worden beschouwd als een hulpmiddel om algemene (hulp)instellingen, overheden en risicogemeenschappen handen en voeten te geven in de aanpak van de problematiek, maar ons inziens is het beschouwen van deze werkdefinitie als volledig, een misrekening.

2.2 Beïnvloedende factoren

Naast onze constatering dat eerge-relateerd geweld voortkomt uit een mentaliteit waarin vrouwen worden gezien als eigendom van hun echtgenoot en familie, kan worden gesteld dat eerge-relateerd geweld voortkomt uit een mentaliteit waarin het - soms dodelijk - straffen van mannen en vrouwen gerechtvaardigd wordt om wille van eer. In iedere cultuur en samenleving bestaan eergevoelens, maar de vraag is waarom eergevoelens bij zo veel groepen tot destructieve handelingen leiden, in plaats van 'pro life' zijn.

In de volgende paragrafen wordt een aantal factoren beschreven die, volgens de huidige literatuur, van invloed zijn op de mentaliteit en het handelen van mensen met betrekking tot eerge-relateerd geweld. Kort weg wordt gesteld dat twee soorten factoren bepalend zijn, namelijk sociaal-culturele factoren en sociaal-economische factoren. De eerste soort kent zijn oorsprong in de culturele achtergrond van een familie of gemeenschap, terwijl sociaal-economische factoren ondermeer opleiding en werkgelegenheid betreffen.

2.2.1 Sociaal-culturele factoren

"Eerwraak is puur maatschappelijk. Er is in geen een heilig boek vermeld dat eerwraak met geloof te maken heeft. (...) De aanpak van eerge-relateerd geweld heeft met andere belangrijke zaken te maken, onder andere met mensenrechten, democratie, vrijheid van meningsuiting en het recht van een individu."
(Lid Irakese Democratische Jongeren Unie Nederland)

Culturele achtergrond

Van Eck, een veel gequote cultureel antropologe die is gepromoveerd op eerwraak bij Turkse gemeenschappen, geeft aan dat de term 'eerwraak' pas in de jaren '70 in de Nederlandse literatuur werd geïntroduceerd (2001). Niet verwonderlijk aangezien juist in dit decennium een toename plaatsvond van de stroom migranten en vluchtelingen naar Nederland. Personen met verschillende culturen en achtergronden, zowel westers als niet-westers, met hun specifieke gewoonten, gebruiken en mentaliteit. De term 'eerge-relateerd geweld' is officieel pas in 2005 tot stand gekomen in een rapport van Ferwerda en Van Leiden, nadat duidelijk werd dat eerwraak een te beperkte beschrijving bood voor de problematiek hieromtrent.

Hoewel eerge-relateerd geweld cultuurafhankelijk lijkt, is slechts een vaag onderscheid te maken

tussen de culturen waarin deze geweldsvorm wel of niet voorkomt. Verschillende onderzoeken tonen aan dat eerge-relateerd geweld niet alleen in islamitische landen voorkomt, zoals veelal wordt gedacht, maar ook in het Mediterrane gebied en in Zuid-Amerika. Amnesty International en Human Right Watch rapporteren geregeld van gevallen in Marokko, Turkije, Iran, Irak, Afghanistan, Pakistan, Somalië, Soedan, maar ook in India, Haiti, Brazilië en Colombia. Exacte cijfers in binnen- en buitenland ontbreken aangezien eerge-relateerd geweld en vermoorden als zodanig vaak niet worden geregistreerd bij politie en justitie, noch bij hulpverleningsinstellingen, zoals de vrouwenopvang. Bovendien blijkt uit rapporten van onder andere mensenrechtenorganisatie KAMER (2003) dat in veel landen (de geboorte van) meisjes slechts sporadisch word(t)en geregistreerd, waardoor later moeilijk na te gaan is wanneer en óf vrouwen zijn verdwenen of overleden.

Wel duidelijk te onderscheiden is dat eerge-relateerd geweld voornamelijk voorkomt binnen maatschappijen waarin de familie centraal staat en het individu ondergeschikt is aan de wensen van de groep. In dergelijke 'collectieve samenlevingen' wordt het individuele gedrag gestuurd door collectieve verantwoordelijkheid. Alles wat een individu doet wordt door de groep gecontroleerd en is ondergeschikt aan het collectieve belang.

"Eer speelt een hoofdrol in homogene gemeenschappen waar iedereen elkaar kent, waar iedereen van elkaar afhankelijk is en waaruit ontsnappen onmogelijk is." (Lid Federatie Somalische Associaties Nederland)

Bovengenoemd collectief belang komt duidelijk naar voren bij eerge-relateerd geweld waarbij de collectieve 'eer' en 'status' centraal staan en de toestand van deze eer en status door de gemeenschap wordt bepaald. Tegelijkertijd staat de man in dergelijke samenlevingen bovenaan de sociale ladder terwijl de vrouw onderaan haar plek inneemt. Daarnaast wordt de seksualiteit van de vrouw in bepaalde subculturen gezien als bezit van de man.

"Een trotse haan kan moeilijk accepteren dat zijn vrouw bij een ander intrekt of achter zijn rug doet wat de grens over gaat. Men kan dit moeilijk accepteren als een haan dit al niet kan accepteren."
(Lid Koerdische Vereniging Midia)

In onderzoek en interviews binnen traditionele, plattelandsgemeenschappen in Turkije geven mannen aan eer te ontnemen aan het bezitten van een eigen bedrijf, een gezin en het hebben van een kuis vrouw en dochters. De vrouwen binnen het gezin, zowel moeders als dochters, hebben eer wanneer zij zich kuis gedragen en geen ongeoorloofde (seksuele) interacties hebben. Volgens onderzoekers zoals Van Eck (2001), Gezik (2003), Kardam (2005) en Nauta en Werdmolder (2002) kan dit variëren van buitenechtelijke relaties tot praten met een andere man, de echtgenoot of vader niet gehoorzamen, of verkracht worden. Een onkuis vrouw tast volgens dit denkbeeld zowel haar eigen eer aan als de eer van haar man, broer en de rest van de familie. Bovendien heeft de man gefaald de collectieve eer te beschermen. Hoewel deze Turkse vrouwen volgens dezelfde onderzoekers eer hebben of niet, wordt de eer van de man slechts gedeeltelijk door een onkuis vrouw, moeder of dochter aangetast. Wanneer het aanzien van de familie of gemeenschap is 'besmeurd' moet de aangetaste eer worden 'gezuiverd' en is sprake van een 'eerkwestie' (Bakker, 2003; Centre of Islamic and Middle Eastern Law (CIMEL), & The International Centre for the Legal Protection of Human Rights (INTERIGHTS), 2003; CHANGE, 2004; Gezik, 2003; KA-MER, 2003; Kardam, 2005; Nauta & Werdmolder, 2002; Şimşek, 2002; Van Eck, 2001).

Tijdens individuele en groeps gesprekken met vluchtelingen in ons project bleken alle deelnemers van Somaliërs tot Afghanen, Irakezen, Koerden, Palestijnen en Roma's, zich te herkennen in de sociale druk van de gemeenschap en het benauwde gevoel dat hieruit kan ontstaan. De groepen gaven bovendien aan dat veel meisjes en vrouwen, hoe subtiel ook, afhankelijk zijn van hun families.

"Uit angst doen de meeste meiden wat hun familie wil. Omdat ze bang zijn dat ze van de familie verstoten worden en dat ze bedreigd en onder druk worden gezet. En is dat dus ook eergeerelateerd geweld?"
(Lid African Sky)

De concepten schaamte en roddel zijn van grote invloed op de problematiek rond eergeerelateerd geweld. Voorop alles moet worden voorkomen dat iemand onderwerp wordt van roddel, gegrond of niet, waardoor de eigenwaarde van de persoon kan worden aangetast. Volgens Şimşek (2002/2006) zijn mannen daarom in zekere zin afhankelijk van de zedelijkheid en status van hun vrouwen. Binnen dit geheel spelen vrouwen een dubbelrol: enerzijds dragen zij de verantwoordelijkheid om de eer van haar man en familie onbesmet te houden door roddels buiten de deur te houden. Anderzijds houden zij de gevaarlijke roddelcultuur in stand (de letterlijke 'roddelanties') en voeden zij hun dochters en zonen zodanig op dat schadelijke tradities kunnen voortleven. Ironisch genoeg zijn vrouwen dus niet alleen slachtoffers, maar kunnen zij ook worden aangewezen als daders.

Een ander 'kenmerk' voor maatschappijen waarin eermoorden of eergeerelateerd geweld voorkomen, is angst voor de seksualiteit van vrouwen en stereotypering van de seksrollen. Zo worden onkuis vrouwen gezien als een gevaar voor de 'patriarchale' samenleving en moeten zij aan banden worden gelegd. Tegelijkertijd is het stereotype beeld van 'sterke en gewelddadige' mannen voor de mannelijke bevolking reden zich op een dergelijke wijze te profileren. Zowel vrouwen als mannen worden in deze samenlevingen gestigmatiseerd en hebben moeite de stereotypering te doorbreken (CIMEL & INTERIGHTS, 2003; CHANGE, 2004; Kardam, 2005).

Subculturen

Aan de huidige verkrijgbare literatuur omtrent eergeerelateerd geweld kleef, naast de beperkte diversiteit, het nadeel dat makkelijk wordt gegeneraliseerd. Regelmatig wordt gesproken over de Turkse cultuur, de Koerdische cultuur, de Hindoeïstische cultuur. Deze versprekingen worden klakkeloos door de media en beleidsmakers overgenomen, terwijl vergeten wordt dat, ondanks de schijnbare gelijkheid binnen een cultuur, binnen een gemeenschap, of binnen een samenleving, sprake is van subculturen. Niet alleen is een cultuur dynamisch en voortdurend aan verandering onderhevig, ook ontstaat binnen een cultuur groepsvorming. Deze subgroepen kunnen worden gevormd door sociale en economische verschillen, maar ook door politieke voorkeur en stam- of familieverbanden. Dit wil dus ook zeggen dat, ondanks dat we eerder hebben kunnen concluderen dat eergeerelateerd geweld voorkomt in samenlevingen waarbij collectivisme en de patriarchale basis vormen, niet een hele gemeenschap hier geweld aan zal verbinden.

Eigen cultuur versus gastcultuur

Uit voorgaande paragraaf kwam naar voren dat culturele achtergrond en gedachtegoed van invloed zijn op de mentaliteit omtrent eergeerelateerd geweld. Interessant is nu na te gaan hoe handhaving van deze mentaliteit, voortkomend uit een collectivistische denkwijze, mogelijk is in een individualistische maatschappij als Nederland waar een lange tijd geen prominente rol leek te spelen.

"Mensen leven in een vrije maatschappij waar alles mag en alles kan. Voor sommige mensen is het niet bekend hoe zij van dit soort vrijheden gebruik kunnen maken en een plaats kunnen geven in hun leven. Voor anderen is het een reden om zich terug te trekken uit angst dat ze hun tradities en gewoonten zullen kwijt raken."

(Lid Palestijnse Raad)

Een verklaring kan worden gevonden in het gegeven dat grote groepen traditionele etnische minderheden naar Nederland migreren en vervolgens een grote culturele afstand ervaren met 'de Nederlandse cultuur'. Sociaal wetenschappers zoals Berry (1998), Poortinga, Segall en Dasen (2002) geven aan dat de culturele afstand de mate aanduidt waarin de eigen cultuur aansluit op een andere (gast)cultuur. Wanneer beide in veel opzichten van elkaar verschillen kan worden gesproken van een grote culturele afstand. Doordat een grote culturele afstand kan worden ervaren, kunnen personen uit een etnische gemeenschap meer naar elkaar toe trekken en de etnische identiteit, met daarbij behorende traditionele normen, waarden en specifieke denkbeelden, behouden en versterken ('separatie'). De groepsleden komen terecht in een vacuüm waarin zij sociale en maatschappelijke ontwikkelingen van zowel hun eigen 'oude' cultuur als van de gastcultuur niet meemaken. De dynamiek van de (sub)cultuur kan hierdoor verstarren.

Gezik (2003) en Şimşek (2002/2006) verwijzen weer naar Turkse traditionele, van oorsprong platte-lands, gemeenschappen binnen Nederland waarbij eergeerelateerd geweld een belangrijke rol speelt in de controle op de traditionele normen en waarden. Deze traditionele groepen zijn vaak geïsoleerd van de samenleving en van bestaande emancipatieprocessen. De tradities en denkbeelden die daardoor in stand worden gehouden, zoals extreme vormen van eergeerelateerd geweld, zijn dan ook vaak zelfs voor Turkse begrippen 'ouderwets'.

Overigens wil dit niet zeggen dat eergeerelateerd geweld alleen voorkomt in plattelandsgemeenschappen. Ook in moderne, grote steden, kan geweld manifesteren als reactie op specifieke gedragingen van een of meerdere familieleden. Wel lijkt de mate van individualisering, een proces wat sneller tot stand komt in steden, van invloed te zijn op de afhankelijkheid en zelfredzaamheid van vrouwen. Een proces wat we ook bij onze vluchtelingenachterban bemerken. Vrouwen en mannen die zo'n dertig jaar geleden vaak individueel naar Nederland vluchtten herkennen zich nauwelijks in de afhankelijkheid van de vrouwen (en mannen) die de laatste jaren in gezinsverband naar Nederland komen.

Een andere reden voor bovengenoemde stagnering van ontwikkeling van denkbeelden rond specifieke tradities kan worden gevonden in de behoefte de persoonlijke eigenwaarde te verhogen (Forsyth, 1999; Şimşek, 2002). De hoogte van deze eigenwaarde hangt ondermeer af van de waardering voor de groep waartoe iemand behoort en zich mee identificeert. Middels vergelijkingen met andere groepen kan deze waardering stijgen waardoor de eigenwaarde wordt verhoogd. In onderzoek van Gezik (2003) waarin verschillende interviews met Turkse jongeren in Nederland, Duitsland en Turkije werden afgenomen, wordt dit proces zichtbaar. Hierbij werd duidelijk dat ervaren collectief eergevoel bijdroeg aan de opwaardering van de eigen groep en daarmee de persoonlijke eigenwaarde. Meerdere malen werd de eigen groep als positiever afgeschilderd dan de andere groep, in dit geval jongeren uit de gastcultuur, aangezien de geïnterviewde jongeren wel eergevoel zouden kennen en 'de' Duitsers en Nederlanders niet.

Specifiek voor vluchtelingen speelt nog een aantal andere zaken een rol bij de stagnatie van emancipatieprocessen en de ontwikkeling van bepaalde denkbeelden. Ook de heterogeniteit bin-

nen vluchtelingengemeenschappen is van grote mate bepalend voor de manier waarop sommige subgroepen juist wel een beroep doen op geweld om een eerkwestie op te lossen en andere niet. In paragraaf 1.2.4 wordt hier dieper op ingegaan.

Generatiekloof

"Als de dochters meer te zeggen hebben bij het bepalen van hun levenspartner, zullen dergelijke situaties zich ook minder snel voor hoeven te doen. Omdat er dan openheid heerst en er geen 'stiekeme' situaties hoeven te ontstaan. (...) Als oplossing voor dit probleem wordt gezien dat én de ouders én de kinderen meer met elkaar moeten communiceren. Zodat dergelijke botsingen tussen de twee generaties voorkomen kunnen worden." (Lid Algemene Coördinatie Raad Afghanistan)

Een laatste verklaring die, zowel door onderzoekers (Gezik, 2003; Şimşek, 2002; Terpstra & Van Dijke, 2006) als door betrokken migranten en vluchtelingen zelf, wordt gegeven voor het handhaven van de mentaliteit omtrent eergeerelateerd geweld, is de groeiende generatiekloof tussen migranten- en vluchtelingenjongeren en hun ouders. Deze kloof bestaat voornamelijk tussen eerste generatie migranten en vluchtelingen die van huis uit meegekregen normen en waarden willen behouden en de tweede (of zelfs derde) generatie die in Nederland is opgegroeid en met andere ontwikkelingen in contact komt. Tweede en derde generatie, goed opgeleide, meisjes en vrouwen proberen enerzijds te voldoen aan het stereotype (traditioneel) beeld van hun ouders over de manier waarop zij zich behoren te gedragen. Anderzijds zijn zij ook gehecht aan bepaalde vrijheden. Dat wil niet zeggen dat deze jongeren niet meer weten wat eer is of geen eergevoel kennen, maar de omgang met deze waarde kan veranderen.

In verschillende bijeenkomsten tijdens ons project hebben jonge vluchtelingen aangegeven dat communicatie tussen jongeren en hun ouders van cruciaal belang is. Door gebrekkige communicatie worden problemen en intieme onderwerpen niet besproken en voor elkaar verborgen. Vooral de beperking in keuzevrijheid met betrekking tot seksualiteit, een onderwerp wat zelden wordt besproken, laat staan ter discussie wordt gesteld, vormt frictie tussen jongeren en hun ouders.

2.2.2 Sociaal-economische factoren

"Ruime meerderheid was met elkaar erover eens dat voornamelijk vrouwen het slachtoffer zijn. Reden die hiervoor is genoemd was dat zij in sociaal-economische zin afhankelijk zijn."

(Lid Federatie Somalische Associaties in Nederland)

In de vorige paragraaf werd duidelijk dat de mentaliteit omtrent eergeerelateerd geweld in de huidige literatuur wordt verklaard vanuit de culturele achtergrond en gedachtegoed van een gemeenschap of maatschappij. Zoals eerder werd aangegeven lijken ook sociaal-economische factoren van invloed te zijn op eergeerelateerd geweld. Deze factoren hebben invloed op de manifestatie van het geweld en niet op de al gevormde mentaliteit omtrent de toelaatbaarheid van deze geweldsvorm.

"Vrouwen moeten weerbaarder worden, mogelijkheden creëren om economisch zelfstandig te worden."

Hoe meer afhankelijkheidsfactoren er zijn, hoe meer vrouwen in een geweldsituatie blijven zitten."

(Lid Koerdische Vrouwen Vereniging)

Hoewel eergeerelateerd geweld in alle lagen van de bevolking wordt gesignaleerd, blijkt uit verschillende casestudies dat vooral ongeschoolde vrouwen het slachtoffer worden van extreme vormen van eergeerelateerd geweld (KA-MER, 2003; Kvinnoforum, 2003; Şimşek, 2002). Deze studies, die wederom binnen Turkse gemeenschappen zijn uitgevoerd, tonen dat binnen laag geschoolde families vrouwen en meisjes vaak onvoldoende kennis hebben over hun rechten en mogelijkheden en weten zij zich hier niet op te beroepen. Ook binnen veel vluchtelingengemeenschappen zijn vrouwen financieel afhankelijk van hun familie of echtgenoot. Deze vrouwen ondervinden, naast psychische problemen, financiële problemen bij de opbouw van een nieuw en zelfstandig leven wanneer zij opnieuw moeten vluchten voor geweld. Zelfs de opbouw van een eigen bestaan in een ander land kan worden bemoeilijkt doordat veel families de vrouwen en meisjes vervolgen totdat de eerkwestie is 'opgelost'.

Niet alleen bij potentiële slachtoffers speelt lage scholing en werkloosheid een rol in eerkwesties, ook voor potentiële daders kunnen deze aspecten van invloed zijn op het al dan niet overgaan op eergeerelateerd geweld of eermoord, aldus Van Eck (2003). In haar onderzoek onder Turkse gemeenschappen bleken voornamelijk traditioneel opgevoede mannen afkomstig van ongeschoolde (plattelands)families zonder hoge status middels een strak regime de levens van hun vrouwen en dochters te controleren. De eer van deze mannen wordt, volgens Van Eck, hoofdzakelijk ontleend aan de kuisheid van de vrouwen en moet daarom streng worden bewaakt. Ook Amnesty International (1999) meldt dat gemeenschappen met hoge werkloosheid onder de mannen een sterke instandhouding van traditionele normen en waarden kennen. Dit komt mede voort uit de stagnatie van zowel de persoonlijke als sociale ontwikkeling van deze mannen. Toegespit op Koerdische vluchtelingenmannen in Nederland blijkt dat ook zij in interviews de hoge werkloosheid onder vluchtelingen aangeven als extra stressfactor. De mannen gaven aan hun toevlucht te nemen tot geweld om uit een dergelijk stressvolle situatie te ontkomen (Vluchtelingen-Organisaties Nederland, 2006). Ter informatie: uit het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS, 2006) blijkt dat in 2005 netto 65,6 % van de autochtone en 61,5 % van de westerse allochtone bevolking deelnam aan de arbeidsmarkt in Nederland, tegenover slechts 46,9 % van de niet-westerse allochtone bevolking.

Zoals al eerder is aangegeven speelt verstedelijking eveneens een rol in het al dan voortbestaan van eergeerelateerd geweld in Nederland. De individualisering binnen steden heeft echter als negatief gevolg dat families zich genoodzaakt voelen met drastische maatregelen te komen om de zelfstandigheid van hun vrouwen tegen te gaan. Makkelijker dan in een dorp kan een persoon in de stad zonder controle van buurtbewoners en familieleden zijn of haar eigen weg gaan en zijn sekserollen minder vastgelegd. Om de gangen van een vrouw na te kunnen gaan en in de hand te houden, kan dan worden overgegaan tot het beperken van haar bewegingsvrijheid, zoals haar verbieden zonder een familielid het huis te verlaten of verbieden buitenshuis te werken.

2.2.3 Stressniveau en migratiemotivatie

"Merkwaardig is dat de rol van de Palestijnse vrouw in Nederland is achteruit gegaan, in vergelijking met het moederland Palestina. Taalproblemen en de economische situatie van het gevluchte Palestijnse gezin spelen hier een grote rol. Sociaal isolement vormt ook een bedreiging voor de rol van het hele gezin en niet alleen voor de vrouw." (Lid Palestijnse Raad)

Duidelijk is geworden dat het merendeel van de onderzoeken en 'literatuur' is gebaseerd op gegevens van Turkse migranten in Nederland, of zelfs op Turkse traditionele gemeenschappen in Turkije. Relevante informatie over vluchtelingengroepen in Nederland, zoals groepen van Afghaanse, Koerdische, Somalische, Iraakse, Palestijnse en Roma afkomst, is beperkt en de vraag blijft in hoeverre alle aannames kunnen worden toegepast en gereflecteerd op groepen anders dan de beschrevene.

Tijdens de tientallen debatten, individuele gesprekken en discussies die de afgelopen anderhalf jaar met onze achterbannen zijn gevoerd, hebben wij een aantal zaken kunnen onderscheiden die voornamelijk binnen deze groepen tot problemen lijken te leiden. De bepalende factoren die hierbij worden aangekaart hebben enerzijds betrekking op de stressniveaus binnen gezinnen. Anderzijds hebben zij betrekking op de migratiemotivatie van de verschillende vluchtelingengroepen.

De migratiemotivatie heeft te maken met de vraag, die niet zo lang geleden bij VON is gerezen, waarom juist de afgelopen paar jaar een toename heeft plaatsgevonden van signalering van eerge-relateerd geweld. Waar 20 jaar geleden slechts sprake was van een incident, spreken we momenteel van een collectieve mentaliteit. Is dit alleen het gevolg van meer bekendheid van het verschijnsel of is er meer aan de hand?

Naar onze mening is er meer aan de hand. In de jaren '70 en '80 ontstonden als gevolg van (burger)oorlogen in het Midden-Oosten, Latijns-Amerika en Afrika grote stromen politieke vluchtelingen naar Europa. Deze vluchtelingen waren veelal linkse activisten die in hun geboorteland niet langer veilig waren. Als gevolg van langdurig aanhoudend geweld in een aantal landen is de laatste vijf jaar een nieuwe lichter vluchtelingen naar Nederland gekomen. Gezinnen die vluchten voor het aanhoudende geweld in hun geboorteland en dus verschillen in hun 'migratiemotivatie' van de eerste lichter.

De profielen van vluchtelingen, evenals de samenstelling van de gemeenschappen van vluchtelingenafkomst, zijn in de afgelopen decennia flink veranderd. De linkse, vaak hoogopgeleide, activisten die veelal als individu naar Nederland zijn gekomen, hebben plaatsgemaakt voor hele families, die op het eerste gezicht misschien niet veel verschillen van groepen van migrantenafkomst. De schijnbare homogene groepen, zoals Afghanen en Koerden, maar ook Somaliërs en Iraakezen bestaan dus in werkelijkheid uit (tal van) subgroepen. Deze nieuwe lichter subgroepen, waarin tradities en familiebanden een centrale rol spelen, kwam tegelijk naar Nederland met de toename van melding van eerkwesities. Naar onze mening een interessante samenhang, die om nader onderzoek vraagt.

Stress

Een ding dat vluchtelingen met elkaar gemeen hebben is dat zij gevlucht zijn voor geweld. Hiermee is hun kans op een verhoogd stressniveau aanzienlijk groter dan bij migranten. Een groot verschil betreft de vaak traumatische ervaringen, opgedaan voor, tijdens en zelfs na de vlucht. Gezinnen die naar Nederland zijn gevlucht zijn hierdoor kwetsbaarder voor stressvolle situaties of factoren die extra stress oproepen, wat eerge-relateerd geweld in de hand kan helpen.

Een voorbeeld van een stressfactor is de eerder genoemde verandering van sociaal-economische situatie, maar ook van de sociaal-culturele status. Zo kunnen partners als gevolg van het opbouwen van een nieuw bestaan in een andere cultuur een verschuiving ondervinden in de rolverdelingen. Mannen komen soms moeilijker aan het werk dan vrouwen, of moeten werk accepteren dat beneden hun niveau ligt. Gevluchte personen ervaren jarenlange stagnatie van hun persoonlijke, intellectuele en economische ontwikkeling doordat zij afhankelijk zijn van een verblijfsstatus. Kinderen in asielzoekerscentra (AZC's) mogen wel naar school, hun ouders blijven gedwongen vreemd van het nieuwe land, de taal, en de gebruiken. Dit allemaal kan aanleiding zijn voor stress en spanningen binnen de privé-sfeer.

Daarnaast kunnen specifiek in AZC's eerkwesities snel en hoog oplopen. De situatie in een AZC is voor asielzoekers vaak zeer bedreigend. De betrekkelijk kleine, kunstmatig gecreëerde, gemeenschappen zitten letterlijk op elkaars lip en iedere beweging van de ander wordt nauwlettend in de gaten gehouden. Familieleden die al een verblijfsstatus hebben lopen in en uit en roddels verspreiden zich snel. Eer is in deze gemeenschappen vaak het enige wat mensen nog hebben en de spanning kan om de kleinste misstap snel stijgen. Ook degenen die zich bedreigd voelen of het slachtoffer worden van eerge-relateerd geweld kunnen geen kant op aangezien zij zonder status, en dus zonder garantie van een toekomst in Nederland, niet door iedere vrouwenopvang of andere hulpinstantie worden geholpen en vaak afhankelijk zijn van andere familieleden.

2.3 Knelpunten

Naast de sociaal-culturele en sociaal-economische factoren en de specifiek voor vluchtelingen verhoogde kans op stress, evenals de nieuwe samenstelling van vluchtelingen in Nederland, breidt de problematiek rond eerge-relateerd geweld zich uit tot obstakels die de aanpak van eerge-relateerd geweld bemoeilijken en kunnen compliceren. Een eerste probleem betreft de registratie van eerkwesities. Eerder in dit verslag werd duidelijk dat exacte cijfers van de mate waarin eerge-relateerd geweld in Nederland voorkomt niet of nauwelijks kunnen worden gegeven. Dit komt ondermeer doordat veel stadia van eerge-relateerd geweld achter gesloten deuren plaatsvinden en het taboe is in het openbaar over deze geweldsvorm te spreken. Vaak is alleen vermoord, als laatste stadium van eerge-relateerd geweld, voor de buitenwereld een zichtbare vorm van geweld.

Verblijfsvergunning

Een ander probleem is de controle van eerge-relateerd geweld onder asielzoekers en vluchtelingen met een afhankelijke verblijfsstatus. Vluchtelingenvrouwen zonder geldige of zelfstandige verblijfsstatus weten vaak niet wat zij mogen verwachten van politie en algemene (hulp)instellingen. Justitie heeft verschillende aanpassingen gedaan om juist asielzoekers en vluchtelingen die het slachtoffer (dreigen te) raken van eerge-relateerd geweld, eerder te helpen aan een zelfstandige verblijfsvergunning. VON heeft echter sterke aanwijzingen dat menig regionaal politiekorps en zelfs asieladvocaat niet of nauwelijks op de hoogte is van deze opties.

Veel vluchtelingen hebben daarnaast in hun land van herkomst slechte ervaringen opgedaan met justitie en politie. Dit en de heersende vooroordelen binnen gemeenschappen weerhoudt hen ervan aan te kloppen bij opvangcentra of andere hulporganisaties.

Vooroordelen (of niet?)

*"Geen enkel professioneel hulpverlener kwam opdagen of had afgemeld. Wij als organisatie stonden daar voor (...) schut. Hoe kunnen wij aan de mensen vertellen dat hun zorgen en problemen worden serieus genomen?"
(Lid Palestijnse Raad)*

Deels vinden wij deze vooroordelen onterecht, maar ook deels terecht. Zo worden niet alle meldingen van geweld of bedreiging bij de politie geregistreerd of als eerkwestie herkend. Het expertisecentrum voor eegerelateerd geweld, de Unit Multi Etnisch Politiewerk (MEP), doet zijn uiterste best om regionale politiekorpsen te ondersteunen, maar deze korpsen missen nog steeds de mankracht en deskundigheid om alle eegerelateerd geweld van ander geweld te onderscheiden. Vervolgens worden slachtoffers doorverwezen naar instanties die de capaciteit en kennis missen om de juiste hulp op tijd te bieden. Bovendien blijkt onder andere uit recent onderzoek van Federatie Opvang (Internet: http://www.fo-stvkennis-net.nl/kr_fo) dat de bevoegdheid van justitie ontoereikend is om bij dreiging van eegerelateerd geweld op te kunnen treden. Het vertrouwen van de gemeenschappen in de hulpverlenende instanties is om deze redenen minimaal.

"(...) maar de indruk was niet geweldig omdat de politie steeds haast had en ongeïnteresseerd overkwam en dat gaf best een teleurstellend effect vooral op onze organisatie en op onze leden die aan dit project deel hebben genomen" (Lid Irakese Democratische Jongeren Unie Nederland)

Registratie

Uit een pilot van regiopolitie Haaglanden (Janssen, 2006) blijkt dat registratie van eegerelateerd geweld niet eenvoudig is, ondermeer wegens de diversiteit aan uitingen en het tijdbestek waarin eegerelateerd geweld ontwikkelt en voorkomt. Tastbare gegevens en registratie zijn echter noodzakelijk. Enerzijds om opkomende eerkwesties vroegtijdig te kunnen signaleren, zodat direct stappen kunnen worden ondernomen om geweld te voorkomen. Daarnaast is registratie en analyse noodzakelijk om een aparte aanpak, strategie en methodiek ter bestrijding te kunnen ontwikkelen die zich onderscheidt van bijvoorbeeld huiselijk geweld. Niet alleen vanwege de aard van deze geweldsvorm, maar ook vanwege de verwachtingen van de cliënten ten opzichte van de Nederlandse hulpverlening en rechtspraak. Ten slotte kan registratie aanduiden in welke mate de opvang en de momenteel geboden hulp voldoet en of deze moet worden aangepast of uitgebreid.

Stigma

Naast registratie moet aandacht worden besteed aan de mogelijke stigmatisering van leden van (etnische) bevolkingsgroepen die in het dagelijkse leven weinig met eerkwesties te maken krijgen, maar wel als zodanig worden bestempeld. Eegerelateerd geweld wordt nog steeds vaak gezien als islamitische traditie van Turken en Koerden, terwijl, zoals eerder beschreven, eegerelateerd geweld eveneens in westerse landen en niet-moslimgebieden voorkomt en daarnaast nuancering per subcultuur behoeft. Stigmatisering van groepen kan verdragende gevolgen hebben, zoals het ongewild bijdragen aan een groeiend onbegrip ten aanzien van verscheidene bevolkingsgroepen in Nederland. Ook kunnen signalen van eerkwesties door toenemende stigmatisering en stereotypering verkeerd worden geïnterpreteerd, zowel door de risicogroepen als door hulpverleners. Signalen worden dan niet herkend, groepen sluiten zich af van de problematiek ("dat komt bij ons niet voor") en potentiële slachtoffers worden niet adequaat geholpen.

Deel III:

Programma VON

3.1 Introductie

“Wij hebben veel verwachtingen van het leven, we zijn jong en hebben veel hoop. De verantwoordelijkheid van je familie op je nemen en de cultuur waarin je leeft, zorgt er voor dat je de vrijheid waar je van hoopte onvervuld blijft. Aan de andere kant zorgt dat er ook voor dat je jezelf egoïstisch vindt. (...) Mag men geen keuze maken op basis van zijn eigen verlangen, is dat te veel gevraagd?” (Lid Koerdische Vereniging Midia)

In deel II van dit boek werd duidelijk dat de problematiek rond eergeerlateerd geweld veelomvattend is. Het behoud van de mentaliteit omtrent eergeerlateerd geweld kan worden beïnvloed door sociaal-culturele en sociaal-economische factoren, evenals door verschillende externe factoren. Bij vluchtelingen spelen daarnaast migratiemotivatie en traumatische ervaringen een rol, maar ook stressfactoren zoals verandering van sociaal-culturele en sociaal-economische status en de betrekkelijke kleine gemeenschappen in AZC's waarin iemands eer snel kan worden aangetast.

Urgentie

De aanpak van eergeerlateerd geweld is urgent. De continue dreiging en druk van families op de vrouwelijke (en mannelijke) familieleden betekent een beperking van hun vrijheid en is daarmee een directe schending van de universele rechten van de mens. Ook de personen waarop druk wordt uitgeoefend om broers, zussen, vaders of moeders geweld aan te doen, om hen te 'straffen', zijn in zekere zin slachtoffers van eergeerlateerd geweld. De sociale druk die op deze personen wordt uitgeoefend betekent, naast de strafrechtelijke consequenties, een beperking op de mogelijkheid te ontwikkelen als vrije en volwaardige participanten in deze maatschappij.

Tot op heden bestaat echter nog geen eenduidige preventiemethode voor eergeerlateerd geweld. Minderhedenorganisaties, overheden en hulpinstellingen zijn zoekende naar een manier om enerzijds de veiligheid van (potentiële) slachtoffers te waarborgen en anderzijds minderheidsgroepen en individuen te mobiliseren en te activeren tot een mentaliteitsverandering. Vragen die hierbij naar voren komen zijn: a) wat hebben minderheden nodig om zichzelf en anderen te activeren in de strijd tegen eergeerlateerd geweld? En b) binnen welke termijn mogen we veranderingen verwachten in de mentaliteit van risicogroepen omtrent de toelaatbaarheid van eergeerlateerd geweld?

Sociologische en psychologische processen

In een poging verandering te brengen in het huidige gebrek aan preventiemethoden heeft VON in samenwerking met deelnemende vluchtelingenorganisaties een programma ontwikkeld waarin mentaliteitsverandering centraal staat. Hierbij is uitgegaan van sociologische en sociaal-psychologische processen, zoals groepsdynamica, normatieve en informatieve invloed en toegankelijkheid en flexibiliteit van cognitieve schema's, die bepalend zijn bij de vorming en verandering van attitude, en daarmee van mentaliteit en gedrag. Deze processen worden ingezet om groepen te begeleiden van het bespreekbaar maken van taboedonderwerpen, naar bewustwording omtrent de toelaatbaarheid van eergeerlateerd geweld, tot het nadenken over de eigen verantwoordelijkheden en taken in de aanpak van deze geweldsvorm. In paragraaf 3.2 zal dieper op deze processen worden ingegaan.

Koerden en Afghanen

Een pilot van ons programma is geïmplementeerd bij twee vluchtelingengroepen waarbij eerge-relateerd geweld, volgens onze eigen bevindingen, in hoge mate voorkomt: (Iraaks) Koerdische en Afghaanse gemeenschappen. Gekozen is voor deze vluchtelingengroepen, aangezien zij in grote ge-tale in Nederland aanwezig zijn en bovendien in georganiseerd verband bij VON zijn aangesloten. Hierbij is rekening gehouden met de mogelijkheden van VON, als koepelorganisatie van vluchtelin-genorganisaties, evenals met de mogelijkheden en capaciteiten van de vluchtelingenorganisaties. Dit houdt concreet in dat het accent is gelegd op verandering van de persoonlijke attitude van de deelnemers en niet op vergaande veranderingen in het gedrag van de mensen, of op interne veran-deringen binnen een hele gemeenschap.

In dit deel van het boek wordt een samenvatting gegeven van het onderzoek waarmee werd na-gegaan in hoeverre het programma van VON daadwerkelijk tot attitudeverandering bij de deelne-mers heeft geleid. Details van het onderzoek zijn te vinden in Bijlage II.

onderneemt. Wanneer wordt gesproken over eerge-relateerd geweld wordt vaak in eerste instantie ge-keken naar het geweld zelf, ofwel het gedrag. Gedrag wordt echter gestuurd door attitude. Bin-nen de sociale psychologie wordt attitude ook wel beschouwd als 'een interne affectieve oriëntatie die het gedrag van een persoon kan verklaren' (o.a. Eagly, & Chaiken, 1993). Samengevat betekent dit dat een attitudeverandering in gang moet worden gezet voordat gedrag als eerge-relateerd geweld kan worden gestopt.

Strategieën

Verschillende strategieën zijn denkbaar bij attitudeverandering. In het algemeen gaan attitudevor-ming en attitudeverandering om het overtuigen van mensen, ofwel het beïnvloeden. Volgens de pioniers Deutsch en Gerard (1955) laten personen zich in sociale situaties op twee manieren beïnvloeden: door 'normatieve invloed' of door 'informatieve invloed' (Eagly, & Chaiken, 1993; Forsyth, 1999). Bij de eerste vorm conformeert een persoon zich naar de positieve gedachten van anderen om negatieve interpersoonlijke gevolgen ('straffen') te ontlopen en positieve interpersoonlijke gevolgen ('beloningen') op te zoeken. We zien dan dat personen de mening van de groep waartoe ze behoren, zoals hun familie of de gemeenschap, erg belangrijk vinden en hun eigen mening en gedrag hierop willen afstemmen.

Wanneer een persoon streeft naar het vormen van attitudes uit een valide afspiegeling van de werkelijkheid, is hij of zij makkelijker vatbaar voor informatieve invloed. Begrijpelijk is dat voorna-melijk normatieve beïnvloeding van belang is bij groepen met een sterke interne cohesie, zoals de (gesloten) gemeenschappen waar eerge-relateerd geweld kan voorkomen. Bij groepen waar de fami-lie- en gemeenschapsbanden minder hecht zijn, zijn mensen minder gemotiveerd te conformeren naar de groep en vindt normatieve beïnvloeding in mindere mate plaats. Mensen gaan dan op zoek naar andere informatie om hun eigen mening te kunnen vormen.

Informatieverwerking

Of de boodschap of een stuk informatie afkomstig is van de eigen groep ('in-group') of van een andere groep ('out-group') bepaalt mede in welke mate een boodschap wordt verwerkt. Als een boodschap afkomstig is van de groep waarmee iemand zich identificeert wordt eerder aangezet tot verandering van de eigen attitude, ofwel 'hercategorisatie', dan wanneer de boodschap afkomstig is van de out-group. Van de out-groepleden wordt namelijk al verwacht dat zij een andere atti-tude hebben ten aanzien van bepaalde onderwerpen. Daarnaast bestaat minder behoefte om te conformeren aan de norm van de out-group (Eagly, & Chaiken, 1993). Wanneer we de attitude van een persoon willen veranderen, moeten we er dus voor zorgen dat diegene informatie krijgt van iemand die hij of zij kent en respecteert, in plaats van een buitenstaander.

Andere factoren die een rol spelen bij het verwerken van informatie zijn toegankelijkheid en flexibiliteit van de cognitieve schema's. Iemand die 'open staat' voor informatie, bijvoorbeeld als iemand graag meer wil weten over een onderwerp, verwerkt de informatie sneller en hercategori-seert eerder dan iemand die niet open staat voor de informatie. Denkbaar is bijvoorbeeld dat bij de problematiek rond eerge-relateerd geweld de (potentiële) slachtoffers om deze reden eenvoudiger hun attitude veranderen dan de daders. Het is immers in het voordeel van de slachtoffers om informatie te vinden die hen helpt het geweld te verklaren. Dit zelfde geldt voor de jongere genera-tie die, zoals in deel II van dit boek werd beschreven, het slachtoffer kan worden van cultuur- en generatieverschillen. Daarnaast krijgen jongeren dagelijks verschillende, soms tegenstrijdige, informatie te verwerken via school, baantjes en vrienden. De cognitieve schema's van jongeren zijn hierdoor flexibeler dan die van hun ouders die niet of nauwelijks (al dan niet bewust) in aanraking komen met andere denkbeelden.

3.2 Mentaliteit, attitude en gedrag

"Als we willen dat geweld stopt, dan moet het bij de kern aangepakt worden en dat is bij het opvoeden en mentaliteitsverandering onder de toekomstige generaties." (Lid Koerdische Vrouwen Vereniging)

In deel II van dit boek werden diverse mogelijke oorzaken aangedragen voor het in stand houden, maar ook het vormen van een mentaliteit waarin eerge-relateerd geweld wordt goedgekeurd en zelfs wordt uitgevoerd. Zowel factoren die groeiprocessen beïnvloeden, sociaal-culturele en sociaal-economische factoren, als factoren die van invloed zijn op de aanpak van eerge-relateerd geweld. De mentaliteit van mensen wordt echter niet alleen door sociaal-culturele en sociaal-economische factoren bepaald, maar ook door sociaal-psychologische factoren. Wanneer we willen proberen om de mentaliteit, die op dit moment door bepaalde groepen in Nederland in stand wordt gehouden, te ver-anderen, dan is het belangrijk ook de inter- en intrapersonlijke processen van mensen te begrijpen.

Het verleden heeft ons geleerd dat attitude en gedrag, twee aspecten gerelateerd aan mentaliteit, van groepen te veranderen zijn. Misschien een vergelijkbaar voorbeeld is de verandering van men-taliteit omtrent de seksuele vrijheid van vrouwen in Nederland na de eerste en tweede feminis-tische golf (respectievelijk aan het eind van de 19e eeuw en in de jaren '60 van de 20e eeuw). De tijdspanne waarin dit op gang kwam strekt zich uit over meer dan drie kwart eeuw. De vraag is uiteraard of iedere vorm van mentaliteitsverandering op dit vlak een parallelle ontwikkeling volgt, of dat verandering ook te manipuleren valt, waardoor op relatief korte termijn een verandering op gang kan worden gebracht.

Mentaliteitsvorming

Om bovenstaande vraagstelling te kunnen beantwoorden moet eerst duidelijkheid worden verschaft in de wijze waarop de attitude en het gedrag van mensen en daarmee hun mentaliteit wordt gevormd. Een mentaliteit is een instelling van mensen: iemand gaat met een bepaalde instelling door het leven, afhankelijk van zijn of haar vroegere en huidige sociaal-culturele basis. Het gedrag en de attitude van een persoon zijn hieraan gerelateerd. Attitude is de houding van een persoon ten aanzien van een bepaalde gedachte over iets. Gedrag is de actie die een persoon

Rolmodellen

Een manier om de attitude van mensen te beïnvloeden is door rolmodellen in te zetten. Rolmodellen tonen anderen een voorbeeld van te bereiken doelen op een specifiek terrein. Hoe beter haalbaar de doelen lijken en hoe makkelijker het is jezelf met deze persoon te identificeren, hoe gemotiveerder mensen zijn dezelfde doelen na te streven. Daarbij kan een rolmodel van invloed zijn op sociaal, collectief vlak (reflectie van door de rolmodel behaalde doelen op jezelf) als op persoonlijk, individueel vlak (aanmoediging behalen soortgelijke doelen) (Cialdini, 2001; Kunda, 1999). Denkbaar is dus dat bij hechte groepen, zoals in de problematiek rond eergeerelateerd geweld, inzet van een rolmodel uit de in-groep, de groep waarmee de te overtuigen persoon zich identificeert en door wordt beïnvloed, noodzakelijk is om een haalbaar voorbeeld te kunnen stellen.

In de volgende paragrafen wordt beschreven op welke manier de bovengenoemde sociologische en sociaal-psychologische processen zijn verwerkt in het programmavaan VON.

3.3 Attitudeonderzoek

In het kort is het programma van VON als volgt opgezet: twee Iraaks Koerdische groepen en twee Afghaanse groepen hebben in circa drie maanden een bewustwordingstraject gevolgd van vijf bijeenkomsten. De groepen bestonden steeds uit een gemengde jongerengroep en een vrouwengroep van 15 deelnemers. De groepen werden begeleid door twee trainers afkomstig uit dezelfde groep. In de eerste bijeenkomst werd het thema kort geïntroduceerd, in de tweede bijeenkomst kwamen taboes en sociale controle aan de orde, in de derde bijeenkomst werd gesproken over de invloed van opvoeding, cultuur en de generatiekloof, in de vierde bijeenkomst stonden de thema's wetgeving en hulpverlening centraal en ten slotte werd in de laatste bijeenkomst aandacht besteed aan eigen verantwoordelijkheid en concrete activiteiten¹.

Zoals in het vorige hoofdstuk naar voren kwam is het succes van het programma afhankelijk van de inzet van specifieke factoren. Daarom werd nagegaan of leden uit de Afghaanse en Iraaks Koerdische gemeenschappen in Nederland kunnen worden beïnvloed in hun attitude te aanzien van eergeerelateerd geweld indien het programma zou inspelen op de hechte groeps cultuur en zowel normatieve als informatieve invloed zou uitoefenen door gebruik te maken van een 'boodschapper' of rolmodel uit de eigen groep. Daarnaast werd nagegaan of, de toegankelijkheid en flexibiliteit van denkpatronen in acht nemend, jongeren eenvoudiger worden beïnvloed dan ouderen, en vrouwen eenvoudiger dan mannen. Om dit na te kunnen gaan is, zowel aan het begin als aan het eind van het traject, een vragenlijst in de vorm van een evaluatieformulier afgenomen bij Iraaks Koerdische en Afghaanse jongeren en vrouwen waarbij de mate van attitudeverandering werd gescoord. Hierbij werden twee dimensies onderzocht: 1) de (h)erkenning van eergeerelateerd geweld als zodanig en 2) de houding ten aanzien van eergeerelateerd geweld². De onderzoeksvraag luidde als volgt:

In hoeverre kunnen personen van Koerdische en Afghaanse vluchtelingenafkomst binnen korte termijn worden beïnvloed in hun attitude ten aanzien van eergeerelateerd geweld?

Aan de hand van de vragenlijsten werden de volgende voorspellingen onderzocht:

- Zowel Koerdische als Afghaanse vluchtelingen kunnen binnen vijf bijeenkomsten worden beïnvloed in hun attitude ten aanzien van eergeerelateerd geweld;
- Jongeren tot 25 jaar zijn makkelijker te beïnvloeden in hun attitude ten aanzien van eergeerelateerd geweld dan personen boven deze leeftijd;
- Vrouwen zijn makkelijker te beïnvloeden in hun attitude ten aanzien van eergeerelateerd geweld dan mannen.

3.3.1 Methode

Deelnemers

Gekozen is de pilot van het programma van VON uit te voeren met vrouwen en jongeren, nadat in overleg met de vluchtelingenorganisaties werd ingeschat dat deze groepen eenvoudiger te benaderen zouden zijn voor deelname aan een dergelijk traject dan mannen. In het onderzoek zijn uiteindelijk alleen de antwoorden van de deelnemers meegenomen die beide vragenlijsten hadden ingevuld. De eerste vragenlijst is door 48 personen ingevuld, waarvan zeven Afghaanse vrouwen, 12 Afghaanse jongeren, waarvan 11 Afghaanse meiden en een jongen, 15 Koerdische vrouwen en 14 Koerdische jongeren, waarvan vijf meiden en negen jongens. In totaal hadden 20 personen van jonger of gelijk aan 25 jaar de eerste vragenlijst ingevuld, 21 personen van ouder dan 25 jaar en zeven personen hadden geen geboortjaar ingevuld.

De tweede vragenlijst is door 45 personen ingevuld, waarvan negen Afghaanse vrouwen, 10 Afghaanse jongeren, waarvan zeven meiden en drie jongens, 12 Koerdische vrouwen en 14 Koerdische jongeren, waarvan vijf meiden en acht jongens en een persoon onbekend. In totaal hadden 21 personen van jonger of gelijk aan 25 jaar de tweede vragenlijst ingevuld, 22 personen van ouder dan 25 jaar en een persoon had geen geboortjaar ingevuld.

Doordat het onderzoek is gebaseerd op een voortest en een natetest is het gevoelig voor uitval van deelnemers die a) niet beide vragenlijsten hebben ingevuld en/of b) niet de vragenlijst(en) volledig hebben ingevuld, waardoor niet meer te herleiden is aan wie de vragenlijst toebehoort. Om deze reden moesten in totaal 45 ingevulde vragenlijsten worden uitgesloten van analyse. In de discussie wordt uitgebreid teruggekomen op deze uitval van deelnemers/vragenlijsten. Tabel 1 toont het uiteindelijke aantal deelnemers per groep.

Tabel 1. Aantal Afghaanse vrouwen en jongeren (N) en Koerdische vrouwen en jongeren (N), verdeeld over leeftijd (≤ 25 jaar of > 25 jaar) en sekse (man of vrouw).

Groepen	Vrouwen (n)	Jongeren (n)			Totaal (N)
		N	m	v	
Koerden (n)	12	6	5	1	18
≤ 25 jr	0	4			4
> 25 jr	12	2			14
Afghanen (n)	1	5	1	4	6
≤ 25 jr	1	4			5
> 25 jr	0	1			1
Totaal (N)	13	11	6	5	24

De werving en selectie van de deelnemers gebeurde middels bij VON aangesloten vluchtelingenorganisaties, namelijk de KVV, de Koerdische Vereniging Midia, de VAAO en Stichting Pamir. Contactpersonen van deze organisaties hebben de deelnemers geselecteerd op sekse, leeftijd (jongeren), maatschappelijke positie en motivatie, maar ook op voldoende beheersing van de Nederlandse taal om het traject (met een Nederlandstalige documentaire en gastspreekers³) voldoende te kunnen volgen. Met betrekking tot de groep 'jongeren' is geen vaste leeftijd gehanteerd, gezien de definitie van jongere per cultuur kan verschillen. Uit de voorgaande tabel kan worden opgemaakt dat de leeftijdsgrens van 25 jaar voor jongeren niet overal als zodanig is gehanteerd.

¹ Zie Bijlage 2 voor een volledig overzicht van het programma.

² Ervan uitgegaan wordt dat personen pas een negatieve houding ten aanzien van eergeerelateerd geweld vormen indien zij deze geweldsvorm als zodanig herkennen en hier een negatieve beoordeling aan toekennen. Het programma van VON gaat ondermeer in op deze (h)erkenning en het leggen van een verband tussen geweld en manieren om de eer te zuiveren.

³ Tot op het moment van schrijven is geen filmmateriaal bekend dat specifiek is toegepast op Afghaanse of Iraaks Koerdische vluchtelingen. VON heeft in februari 2007 wel de première van een eigen documentaire omtrent eergeerelateerd geweld bij Iraaks Koerdische vluchtelingen die kan worden ingezet bij activiteiten. Ook gastspreekers van de politie en vrouwenopvang die het Koerdisch, Dari of Farsi machtig zijn hebben wij helaas niet kunnen vinden.

Materialen

Om de attitudeverandering van de Koerdische en Afghaanse vrouwen en jongeren via herhaalde meting na te kunnen gaan, werd aan het begin en aan het eind van het traject dezelfde driedelige vragenlijst aangeboden. Het eerste deel bestond uit een aantal open en gesloten ('ja/'nee') items waar bij ondermeer de sekse en het geboortjaar van de proefpersoon werd nagegaan. Deze items dienden ondermeer ter identificatie van de vragenlijst bij herhaalde meting en om de groepen vast te stellen waarin de deelnemers tijdens verdere analyse konden worden verdeeld (jongere/oudere, man/vrouw). Gezien de organisators en trekkers van de vluchtelingenorganisaties al van te voren aangaven dat deelnemers problemen zouden kunnen hebben met de vragenlijst en deze als evaluatieformulier is gepresenteerd, zijn verder geen vragen gesteld omtrent de persoonlijke situatie van de vluchtelingen. Dit betekent dat geen gegevens omtrent de sociaal-economische status zijn gevraagd. Bij het tweede deel van de vragenlijst werd nagegaan of de persoon een negatieve waarde toekent aan geweld binnen de privé-sfeer (PG-schaal). De schaal bestond uit acht items, betreffende huiselijk geweld en eergeerelateerd geweld. Naar schatting de twee meest voorkomende vormen van geweld binnen de privé-sfeer. Om herkenning van vragen en antwoordtendensen bij beide vragenlijsten op deze items te beperken, werd gebruik gemaakt van een 'graphic rating scale'. Hierbij konden de deelnemers middels een kruisje op een lijn aangeven in welke mate zij neigden naar het antwoord links ('geen geweld') of rechts ('zwaar geweld') van de schaal. Bovendien heeft een dergelijke schaal als voordeel dat subtiele verschillen tussen de voor-en nameting kunnen worden gemeten. De schaal werd opgedeeld in 100 gelijke delen, waardoor een maximumscore van 100 en een minimumscore van 0 kon worden behaald. Een score van 100 op de PG-schaal betekent 'negatieve beoordeling van de beschreven geweldsvormen'. Een voorbeelditem is: 'Een man wordt vaak bespot en gekleineerd door zijn vrouw.'

In het derde deel van de vragenlijst werd nagegaan wat de algemene attitude is van de proefpersoon ten opzichte van uitspraken met betrekking tot eergeerelateerd geweld (EG-schaal), maar zonder het geweld als zodanig te benoemen. De schaal bestond uit 10 items. Ook bij dit gedeelte werd gebruik gemaakt van een 'graphic rating scale', waarbij een maximumscore kon worden behaald van 100 ('helemaal eens') en een minimumscore van 0 ('helemaal oneens'). Een score van 100 op de EG-schaal betekent 'positieve houding ten aanzien van eergeerelateerd geweld'. Een voorbeeld item is: 'Als een getrouwde vrouw flirt met een andere man, heeft haar echtgenoot het recht haar te straffen'.⁴

Items

Zoals in deel II van dit boek duidelijk werd komt geweld binnen de privé-sfeer, zowel huiselijk als eergeerelateerd, voor in diverse vormen en beslaan beide diverse niveaus. Om deze reden is met behulp van literatuuronderzoek, maar ook middels diverse gesprekken met contactpersonen van vluchtelingenorganisaties een PG-schaal en een EG-schaal opgesteld, bestaande uit items die zowel fysiek als psychisch geweld behelzen en die in meer en mindere mate herkenbaar zullen zijn voor de deelnemers. Door zo veel mogelijk dimensies van huiselijk geweld en eergeerelateerd geweld in de vragenlijsten mee te nemen is geprobeerd een uitgebreid beeld te krijgen van de attitude van de deelnemers ten aanzien van het soort geweld en met name de wijze waarop deze attitude is opgebouwd. Verder zijn de vragenlijsten van te voren aan de trainers overlegd om na te kunnen gaan of de vragenlijsten geschikt waren voor de doelgroep⁵.

Procedure

De eerste vragenlijst werd bij iedere groep in de eerste bijeenkomst door de trainers uitgedeeld. De deelnemers werd gevraagd de vragenlijst ter plekke in te vullen en weer bij de trainers in te leveren. Hierdoor werd geprobeerd te voorkomen dat de vragenlijsten thuis met partners of ouders zou wor-

den ingevuld. Twee groepen, de Afghaanse vrouwen en jongeren, hebben de vragenlijst wel thuis gemaakt en later weer ingeleverd. Dit gegeven is meegenomen in de analyse van de vragenlijst. De deelnemers werden middels een korte inleiding geïnformeerd over het maatschappelijk belang van het onderzoek, zonder het specifieke doel duidelijk te maken. Instructies werden gegeven over de wijze van antwoorden, evenals een voorbeeld voor het antwoorden op een 'graphic rating scale'. De trainers waren geïnstrueerd over de uitleg die zij al dan niet mochten geven. De trainers waren niet geïnformeerd over het specifieke doel van de vragenlijsten. Tussen de deelnemers en de proefleider bestond geen direct contact. Eventuele vragen of opmerkingen konden onderaan de vragenlijst worden aangegeven. Ten slotte werd de bovengenoemde procedure eveneens toegepast op de tweede vragenlijst.

Om de items van de vier meetschalen (PG-schaal voor en PG-schaal na en EG-schaal voor en EG-schaal na) te kunnen beoordelen is gebruik gemaakt van de Principale Componenten-Analyse. Aan de hand van Cronbach's α is de interne consistentie van de meetschalen geanalyseerd. Daarnaast is aan de hand van Pearson's correlatie coëfficiënt nagegaan of er samenhang is tussen de scores op de vier meetschalen, ofwel de twee dimensies PG en EG. Om na te kunnen gaan in hoeverre sprake is van een significant verschil tussen de voor- en nametingen per groep is gebruik gemaakt van de dependent paired t-test. Ten slotte is een ANOVA ingezet om de scores van de vier groepen per schaal te kunnen vergelijken en middels een independent samples t-test is bekeken in hoeverre de scores per schaal verschillen binnen achtereenvolgens sekse, leeftijd en etniciteit.

3.3.2 Samenvatting resultaten

De volgende resultaten werden gevonden⁶:

- De schalen van de vragenlijst waren allen voldoende betrouwbaar;
- De schalen van de vragenlijst bleken uit meerdere (samenhangende) componenten of dimensies te bestaan;
- Een significant verschil werd gevonden tussen de EG-schaal en de PG-schaal, $r = -.620$, $p = .001$. Hoe negatiever geweld als zodanig wordt beoordeeld, hoe negatiever de deelnemers tegenover eergeerelateerd geweld staan.
- Zowel bij de voor- als nameting beoordeelden de vier groepen de beschreven geweldsvormen in de privé-sfeer negatief ($M > 50$);
- De beoordelingen op de voortest ten opzichte van geweldsvormen in de privé-sfeer verschilden niet significant van de beoordeling op de natetest;
- Zowel bij de voor- als nameting gaven de Koerdische jongeren, de Koerdische vrouwen en de Afghaanse vrouwen aan een negatieve houding te hebben ten aanzien van eergeerelateerd geweld ($M < 50$);
- Bij de nameting gaven alle groepen aan een negatievere houding te hebben ten aanzien van eergeerelateerd geweld dan bij de voormeting, dit verschil was echter niet significant;
- De Koerdische vrouwengroep beoordeelden in de voortest geweld significant negatiever dan de Koerdische jongerengroep, $p = .038$;
- De Koerdische vrouwengroep beoordeelden in de natetest geweld significant negatiever dan de Afghaanse jongerengroep, $p = .011$;
- Zowel in de voor- als in de natetest gaven de Koerdische vrouwengroep een significant negatievere houding te hebben ten aanzien van eergeerelateerd geweld dan de Afghaanse jongeren, $p = .006$ en $p = .022$;

⁴ Zie Bijlage 1 voor een volledig overzicht van de items.

⁵ Nadat de vragenlijst aan de trainers is voorgelegd zijn in de EG-schaal drie items enigszins aangepast. De aanpassing betrof voornamelijk de manier waarop een uitspraak werd gedaan. De trainers hebben vervolgens de nieuwe versie ontvangen om uit te delen. Tijdens de analyse bleek dat de Koerdische jongerengroep de eerste versie van de vragenlijst heeft ontvangen. Gezien de items niet substantieel zijn veranderd, zijn de antwoorden wel meegenomen in verdere analyse. Bij de analyse van de vragenlijsten zal echter rekening worden gehouden met eventuele verschillen.

⁶ Uitwerking van de resultaten is te lezen in Appendix I.

- Zowel in de voor- als in de natest gaf de Koerdische jongerengroep aan een significant negatieve houding te hebben ten aanzien van eergeerelateerd geweld dan de Afghaanse jongerengroep, $p = .005$ en $p = .007$;
- De Koerdische deelnemers bleken, zowel bij de voor- als natest, een significant negatieve houding te hebben ten aanzien van eergeerelateerd geweld ($M = 28.86$ en $M = 27.95$) dan de Afghanen ($M = 55.3$ en $M = 43.67$), $t(22) = 3.98$, $p = .001$ respectievelijk $t(22) = 3.25$, $p = .004$;
- De Koerdische deelnemers beoordeelden in de natest geweld significant negatiever ($M = 84.12$) dan de Afghaanse deelnemers ($M = 63.08$), $t(22) = -3.49$, $p = .002$;
- Deelnemers ouder dan 25 jaar hadden in de voortest een significant negatieve houding ten aanzien van eergeerelateerd geweld ($M = 25.16$) dan personen gelijk aan of jonger dan 25 jaar ($M = 43.28$), $t(22) = 2.40$, $p = .025$;
- Binnen de groepen bleek noch bij de jongeren, noch bij de ouderen sprake van een significante attitudeverandering of beoordeling van geweld in de privé-sfeer;
- Een trend kon worden waargenomen dat de vrouwelijke deelnemers geweld negatiever beoordeelden dan de mannelijke deelnemers, $t(22) = 5.38$, $p = .08$;
- De vrouwelijke deelnemers beoordeelden in de natest geweld significant minder negatief ($M = 86.24$) dan in de voortest ($M = 77.16$), $t(17) = 2.11$, $p = .050$;
- De mannelijke deelnemers toonden zich onderling in de natest significant negatiever in de houding ten aanzien van eergeerelateerd geweld ($M = 24.63$), dan in de voortest ($M = 20.20$), $t(5) = 2.91$, $p = .033$.

3.3.3 Discussie

Uit de resultaten bleek niet direct een aanzienlijke attitudeverandering ten opzichte van eergeerelateerd geweld bij de Afghaanse en Koerdische deelnemers. Dit geldt eveneens voor de beoordeling van de deelnemers van geweld in de privé-sfeer in het algemeen. Wel is gebleken dat de Afghaanse en Koerdische deelnemers naarmate zij het traject volgden een duidelijk verband legden tussen het zuiveren van de eer en geweld. Hoe negatiever geweld als zodanig werd beoordeeld, hoe negatiever de deelnemers stonden ten aanzien van uitspraken gerelateerd aan het zuiveren van de eer.

Met betrekking tot de beoordeling van geweld in de privé-sfeer en de attitude ten aanzien van geweld tussen de groepen, zijn grote verschillen gevonden. De Koerden bleken naarmate het traject duurde meer dan de Afghanen privé-geweld af te keuren en eveneens een negatieve houding te tonen ten aanzien van eergeerelateerd geweld. Daarnaast bleken de jongeren aan het begin van het traject positiever ten aanzien van eergeerelateerd geweld te staan dan de ouderen. Dit verschil nam af gedurende het traject. Ten slotte bleken de vrouwen en meisjes geweld negatiever te beoordelen dan de mannen en jongens, maar bleken de mannen wel een grotere attitudeverandering in de bedoelde richting te ondergaan dan de vrouwen.

In de volgende paragrafen wordt dieper op de resultaten ingegaan. Daarbij zal ondermeer worden gekeken op welke wijze de resultaten kunnen worden geïnterpreteerd, wordt een methodologische analyse gegeven, evenals suggesties voor vervolgonderzoek en ten slotte wordt in het volgende hoofdstuk aandacht besteed aan de praktische toepasbaarheid van het door VON ontwikkelde programma.

3.3.3.1 Interpretatie resultaten

Hypothese 1: Zowel Koerdische als Afghaanse vluchtelingen kunnen binnen vijf bijeenkomsten worden beïnvloed in hun attitude ten aanzien van eergeerelateerd geweld

Uit de resultaten bleek dat de uitkomsten van de voor-test (de beginsituatie van de deelnemers) niet bij alle groepen significant zijn veranderd na de vijf bijeenkomsten (de na-test en eindsituatie van de deelnemers). Een aantal verklaringen kan worden gegeven voor het gedeeltelijk verwerpen van hypothese 1. Ten eerste moet uiteraard de mogelijkheid worden overwogen dat de bijeenkomstenreeks onvoldoende invloed heeft gehad op de attitude van de Afghaanse en Koerdische deelnemers ten aanzien van eergeerelateerd geweld. Mogelijkerwijs is de aanpak van het programma niet voldoende toegerust om de deelnemers te motiveren hun ideeën en opinies te veranderen of speelde het bewustwordingstraject binnen een te korte termijn om daadwerkelijk een proces in gang te kunnen zetten.

Wanneer we kijken naar de daadwerkelijke beoogde verandering in attitude, en daarmee de beoogde herstructurering van informatie, wordt deze stelling echter in twijfel gebracht. De resultaten tonen bij het merendeel van de deelnemers al in het begin van het traject een relatief negatieve attitude ten aanzien van eergeerelateerd geweld (zij beoordeelden eergeerelateerd geweld dus al niet toelaatbaar). Ook werd privé-geweld al in het begin van het traject door de meeste deelnemers negatief beoordeeld. Dit zou aangeven dat geen extreme herstructurering van informatie nodig is geweest. De attitude neigde immers al in de bedoelde richting. Bovendien tonen de resultaten van de laatste vragenlijst dat alle groepen uiteindelijk een nog sterkere neiging vertonen in die zelfde richting. De vraag waarom niet een aanzienlijke attitudeverandering heeft opgetreden, heeft daarom een alternatieve verklaring.

De relatief negatieve beoordeling van geweld in de eerste vragenlijst (de beginsituatie), zoals hierboven is aangegeven, is opvallend en tegen de verwachting in. Niet uit te sluiten valt dat de deelnemers bij het invullen van de eerste vragenlijst al geneigd waren een bepaalde kant uit te denken. De deelnemers waren allen van te voren ingelicht over het thema ('geweld') van de bijeenkomsten, waaraan zij gedurende twee tot drie maanden zouden deelnemen. Deelnemers hebben al van te voren een mening kunnen vormen ten aanzien van geweld en om deze reden geen extreme opvattingen naar voren gebracht, als zij die al hadden. Dit kan tot gevolg hebben dat het bewustwordingsproces al voor de eerste meting in gang is gezet waardoor geen aanzienlijke attitudeverandering kon worden gevonden.

Een andere verklaring voor de uitkomsten van de analyse betreft de uitval van deelnemers. Analyse van de resultaten geeft weer dat alle groepen aan het eind van de bijeenkomsten eergeerelateerd geweld negatiever beoordeelden dan in het begin van het traject. Dat geen significante resultaten zijn gevonden kan eenvoudig worden verklaard vanuit de kleine aantallen deelnemers. Dit aantal is per groep dermate klein dat significante gegevens lastig te verkrijgen zijn, ondanks dat een vragenlijst wel een bepaalde richting opwijst. Vervolgonderzoek zou hier zekerheid aan kunnen geven. Op de oorzaak van de uitval evenals de wijze waarop dit in het vervolg kan worden voorkomen, wordt in de volgende paragraaf ingegaan.

Een laatste, en meest plausibele, verklaring die kan worden aangedragen voor de uitkomsten rond hypothese 1 betreft de diversiteit aan dimensies van geweld in het algemeen en eergeerelateerd

geweld in het bijzonder. Uit de analyses bleek dat de deelnemers in de eerste vragenlijst geweld in de privé-sfeer als één dimensie beoordeelden. Ook eergeerelateerd geweld werd in de eerste vragenlijst als vrij eenzijdig fenomeen gezien. In de laatste test maakten de respondenten plotseling onderscheid tussen meerdere dimensies waarin geweld en eergeerelateerd geweld kunnen worden onderscheiden. Zo werd geweld onderscheiden in subschalen met betrekking tot de psychische onderdrukking van de vrouw, het ten schande maken van de familie en geweld tegen jongeren. Dit is een indicatie voor breder inzicht en betere herkenning van verschillende soorten van geweld, evenals voor breder inzicht in de verschillende redenen voor geweld. Mogelijk heeft de bewustere keuze van de deelnemers met betrekking tot het invullen van de vragenlijst, voortkomend uit een genuanceerder beeld over (eergeerelateerd) geweld, geleid tot een verandering van de verhoudingen tussen de antwoorden en niet tot een verandering van de totaalscores van de beoordeling van (eergeerelateerd) geweld.

Bovengenoemde verbreding van inzicht wordt eveneens gevonden in het verband dat uit de analyses naar voren kwam tussen de beoordeling van geweld als zodanig en de houding ten aanzien van eergeerelateerd geweld. Nuancering van de begrippen 'geweld' en 'eergeerelateerd geweld' stelt mensen in staat de geweldsvormen te herkennen en activiteiten met betrekking tot het 'zuiveren van de eer' nader te beschouwen.

Hypothese II: Jongeren tot 25 jaar zijn makkelijker te beïnvloeden in hun attitude ten aanzien van eergeerelateerd geweld dan personen boven deze leeftijd

Uit de bevindingen van dit onderzoek blijkt geen fundamenteel verschil tussen het beïnvloeden van jongeren in hun attitude ten aanzien van eergeerelateerd geweld en het beïnvloeden van ouderen. Hierbij viel zelfs op dat de ouderen vanaf het begin van de bijeenkomstenreeks negatiever stonden ten aanzien van geweld en eergeerelateerd geweld in het bijzonder dan de jongere generatie. Hierbij moet worden opgemerkt dat de ouderengroep merendeels bestond uit vrouwen, die in het dagelijks leven mogelijk vaker (indirect in aanraking komen met geweld dan de jongeren, waaronder zich zowel meiden als jongens bevinden. De vrouwen kunnen daardoor een negatievere houding hebben ontwikkeld ten aanzien van geweld.

Wel bleken de jongeren van 25 jaar of jonger een grotere attitudeverandering te ondergaan dan de ouderen. Dit is een indicatie dat jongeren inderdaad makkelijker nieuwe informatie verwerken dan de ouderen. Dat deze verandering niet aanzienlijk is kan aan de kleine groep deelnemers worden geweten, maar ook aan eerder genoemde nuancering van hun attitudes ten aanzien van eergeerelateerd geweld. Daarnaast kunnen de jongeren aan bepaalde dimensies van eergeerelateerd geweld een ander waardeoordeel geven dan de ouderen, afhankelijk van hun achtergrond en huidige situatie, en daardoor ook meer open staan voor verwerking van bepaalde soort informatie.

Hypothese III: Vrouwen zijn makkelijker te beïnvloeden in hun attitude ten aanzien van eergeerelateerd geweld dan mannen

Dat vrouwen en meisjes geweld negatiever beoordelen dan de mannen en jongens is in overeenstemming met de verwachting dat zij, meer dan mannen en jongens, in staat zijn gesteld een mening te vormen over geweld. Verwacht wordt dat vrouwen en meisjes vaker (indirect met (dreigingen van) geweld in aanraking komen en bovendien daar eerder een negatief waardeoordeel aan geven dan mannen en jongens. Herkenning van geweld als zodanig zal daarom bij vrouwen

en meisjes eenvoudiger gebeuren dan bij mannen. Interessant is wel dat de mannelijke deelnemers een grotere attitudeverandering in de bedoelde richting hebben ondergaan dan de vrouwen. Ook hierbij moet worden gekeken naar de proefpersongroepen waaruit de mannen en vrouwen komen. De mannen zijn namelijk allen afkomstig uit de jongere groepen die, zoals eerder duidelijk werd, makkelijker in hun attitude te beïnvloeden lijken dan ouderen. Daarnaast toonden de vrouwen zich al in het begin van het traject negatiever ten aanzien van eergeerelateerd geweld dan de mannen. Mogelijk kregen zij minder nieuwe informatie te verwerken dan de mannen. De attitude van de vrouwen is daardoor niet veel veranderd, terwijl de mannen meer informatie moesten hercategoriseren en dus een extremere attitudeverandering vertoonden.

Posthoonderzoek

Dit onderzoek toont duidelijke verschillen tussen de manier waarop de Afghaanse en de Koerdische deelnemers de vragenlijsten hebben ingevuld. Nu kan kortweg worden gesteld dat Koerdische en Afghanen niet met elkaar te vergelijken zijn, vanwege hun diversiteit in cultuur, achtergrond, enzovoorts. Toch kan nadere analyse van de gevonden verschillen bijdragen aan een beter inzicht in de factoren die van invloed zijn op de ontwikkeling en het in stand houden van de mentaliteit waarin eergeerelateerd geweld wordt goedgekeurd. Een aanvulling op de, eerder benoemde, gebrekkige informatie over eergeerelateerd geweld met betrekking tot vluchtelinggemeenschappen in Nederland.

Allereerst moet worden nagegaan of het verschil in resultaten tussen de Afghaanse en Koerdische deelnemers niet werd veroorzaakt doordat, zoals al eerder is aangegeven, de eerste serie vragenlijsten door de Afghaanse groepen mee naar huis is genomen. Aangezien dezelfde soort verschillen eveneens is aangetroffen bij de tweede serie vragenlijsten, die wel door alle deelnemers ter plekke is ingevuld, kan echter worden geconcludeerd dat de verschillende 'invulcondities' niet van invloed zijn geweest op de uitkomsten.

Alternatieve verklaringen voor de verschillen in beoordeling van geweld en in attitude ten aanzien van eergeerelateerd geweld, kunnen worden gezocht in de migratiemotivatie van de twee groepen, de sociaal-culturele achtergrond van de groepen en de algemene kennis over en bekendheid van de problematiek bij de gemeenschappen.

In deel II van dit boek werd al kort uitgebreid over de verschillende lichten vluchtelingengroepen, die niet in etniciteit, maar wel in samenstelling en in profiel van elkaar afwijken. Dit verschil in groepsamenstellingen uit zich ook bij de Koerdische en Afghaanse groepen die hebben deelgenomen aan dit bewustwordingsproject. De deelnemende Koerdische groepen zijn merendeels gevormd uit eerste en tweede generatie vluchtelingen met een 'activistenachtergrond'. De groepen Afghanen komen merendeels uit de laatste lichte die is gevlucht voor aanhoudend geweld in het geboorteland. De onderlinge banden en verhoudingen van beide groepen, evenals het referentiekader waarin de bijeenkomsten zijn geplaatst, zijn om deze reden zeer verschillend. De beter waarneembare attitudeverandering bij de Koerdische deelnemers, ten opzichte van de Afghaanse deelnemers, is dan ook deels verklaarbaar vanuit dit verschil in migratiemotivatie of vluchtgeschiedenis.

Een andere bepalende factor die kan worden aangedragen voor de waargenomen verschillen betreft de steun en toegankelijkheid van de deelnemende organisatie ten opzichte van het onderwerp. De Koerdische organisaties waren gewend kritische (taboe)onderwerpen aan te kaarten bij hun achterban. De organisatie stond volledig achter het pilottraject en wist op welke manier dit onderwerp het beste op de agenda kon worden gezet. De deelnemers werden daardoor in staat

gesteld het onderwerp niet alleen binnen de deelnemende groep, maar ook binnen de organisatie te bespreken. De deelnemers kunnen zich hierdoor gesteund hebben gevoeld en zijn daardoor in staat gesteld een andere houding aan te nemen ten aanzien van geweld. De deelnemende Afghaanse organisaties daarentegen hadden een primeur door als eerste Afghaanse organisaties in Nederland eergegerelateerd geweld aan de kaak te stellen. Hierdoor hadden zij echter ook minder ervaring met het agenderen van dergelijke tabo onderwerpen en ervoeren meer moeite in het bespreken, het verwerken en het accepteren van de problematiek bij de achterban.

Ook het staven van kennis aan informatie uit de buitenwereld is van belang bij attitudeverandering. Zo is vanuit de media de afgelopen jaren steeds meer bekendheid gegeven aan de betrokkenheid van Koerdische groepen bij de problematiek rond eergegerelateerd geweld. Krantenberichten en zelfs politierapporten tonen cijfers met betrekking tot aantallen slachtoffers en daders vanuit de Koerdische gemeenschap. Daardoor is relatief veel informatie voor handen over de betrokkenheid van Koerdische gemeenschappen bij eergegerelateerd geweld, terwijl Afghaanse gemeenschappen tot op heden niet in die mate in het nieuws zijn gekomen. Dit wil niet zeggen dat eergegerelateerd geweld in de laatst genoemde gemeenschappen nauwelijks voorkomt, maar het heeft wel invloed op de mate waarop de gemeenschappen het bestaan van een probleem al dan niet erkennen. Zoals een van de Koerdische trainers zei: 'om de cijfers kunnen we niet heen'.

In deze pilot bleken de Koerdische deelnemers een negatievere houding te hebben dan de Afghaanse deelnemers ten aanzien van geweld in de privé-sfeer in het algemeen en eergegerelateerd geweld in het bijzonder. Dit sluit echter niet uit dat dit verschil in houding tussen andere groepen van Afghaanse en Koerdische afkomst weer anders kan zijn. Nogmaals moet worden benadrukt dat de risicogroepen niet homogeen zijn en dus geen harde conclusies aan de gevonden resultaten kunnen worden gehangen.

Generaliseerbaarheid

Bovenstaande geeft direct antwoord op de vraag of de bevindingen te generaliseren zijn naar andere gemeenschappen die in aanraking komen met eergegerelateerd geweld. Gesteld kan worden dat iedere persoon uit een hechte gemeenschap zijn of haar attitude, al dan niet bewust, zal staven aan informatie uit de buitenwereld, maar vooral aan de heersende mening van de eigen subgroep. De basisprincipes van attitudeverandering en -vorming blijven overal hetzelfde. Anderzijds maakte het verschil tussen de groepen duidelijk dat rekening moet worden gehouden met de diversiteit van de subculturen waarin eergegerelateerd geweld voorkomt, aangezien migratiemotivatie, de sociaal-culturele achtergrond, maar ook andere factoren zoals de mate waarin een gemeenschap een gestructureerde onderlinge organisatie kent en ervaring heeft in het agenderen van moeilijke onderwerpen bij het bestuur en de achterban, eveneens van invloed kunnen zijn op de mate waarin bepaalde informatie wordt verwerkt of welke waarde wordt gehecht aan een specifiek stuk informatie.

Samenvattend kan worden gesteld dat een uniforme aanpak van de preventie van eergegerelateerd geweld ons inziens niet zonder meer wenselijk is. Een uniforme aanpak zal pas het gewenste effect hebben als de betrokken groep de ruimte krijgt deze naar de heersende omstandigheden aan te passen. Op de praktische betekenis van bovengenoemde bevindingen, wordt in het volgende hoofdstuk dieper ingegaan.

3.3.3.2 Methodologische analyse

Uitval deelnemers

In de methodesectie werd duidelijk dat een groot gedeelte van de vragenlijsten moest worden uitgesloten van analyse⁷. De voornaamste reden hiervoor is dat uitkomsten van de eerste bijeenkomst niet konden worden vergeleken met uitkomsten uit de tweede bijeenkomst. Juist de vragen die identificatie van de vragenlijsten mogelijk maakten, zoals geboortjaar en sekse, werden door meerdere deelnemers niet ingevuld. Hoewel bij het opstellen van de vragenlijst rekening is gehouden met identificatieangst van de deelnemers door niet naar specifieke profpersoonsgegevens te vragen, lijkt dit een grootschaliger probleem dan in eerste instantie voor mogelijk is gehouden.

Daarnaast valt niet uit te sluiten dat de rol van de trainers bij het uitdelen van de vragenlijsten van invloed is geweest op het al dan niet volledig invullen van de vragenlijsten. Ondanks dat zij met grote zorgvuldigheid hun taak zullen hebben vervuld, is het mogelijk dat de aanwezigheid van de trainers heeft geïnterfereerd met de gestelde anonimiteit. Mensen voelen zich wellicht niet echt anoniem als een bekende hun ingevulde vragenlijsten weer inneemt. Om dit probleem in eventueel vervolgonderzoek te tackelen kunnen kleine aanpassingen worden gedaan, zoals alternatieve identificatiesystemen van vragenlijsten (denk aan het verzinnen van een eigen codewoord) en het beter garanderen van de anonimiteit van de deelnemers (denk aan het verzamelen van iedere vragenlijst in een blanco enveloppe).

Items

Bij de analyse van de vragenlijsten bleek dat de items 1, 2 en 3 op de EG-schaal van de eerste vragenlijst niet of nauwelijks van betekenis leken bij de Koerdische jongeren. Deze lage lading van de items op de verschillende dimensies van de schaal deden zich niet voor bij de andere proefpersoongroepen en in de tweede vragenlijst werd weer wel betekenis gehecht aan deze items door de Koerdische jongeren. Een reden hiervoor kan zijn dat de jongeren geen eenduidige mening hadden over deze items. De items bevatten alle drie uitspraken over verantwoordelijkheidsgevoel. Een eigenschap waaraan vaak veel waarde wordt gehecht, specifiek bij Koerdische jongens en mannen. Goed mogelijk is dat de Koerdische jongerengroep, die bestond uit vijf mannen en een vrouw, de combinatie van deze uitspraken met geweld niet konden rijmen. Pas later, nadat zij een genuanceerder beeld hebben kunnen vormen ten aanzien van deze combinatie, heeft deze groep een waardeoordeel aan de items kunnen geven.

Na de analyse van de vragenlijsten werd ook duidelijk dat item 5 uit de vragenlijsten moest worden verwijderd. De reden hiervoor is puur methodologisch. Uit nadere analyse bleek namelijk dat dit item als enige van de schaal positief is geschaald, terwijl de andere items negatief zijn geschaald. Kennelijk heeft dit veel deelnemers op het verkeerde been gezet en is het item daarom niet eenduidig beantwoord.

⁷ Overigens blijkt bij nadere beschouwing dat de tendens van de antwoorden op de uitgesloten vragenlijsten gelijk is aan de geanalyseerde exemplaren. Meer informatie hierover is op te vragen bij VON.

Deel IV:

Conclusie en praktische toepasbaarheid

4.1 Samenvatting deel III

De belangrijkste bevindingen van het attitudeonderzoek in deel III van dit boek worden hier nog even op een rij gezet:

- Uit het attitudeonderzoek bleek bij de Afghaanse en Koerdische deelnemers van het programma geen significant verschil tussen hun mening over (eergelateerd) in de beginsituatie en in de eindsituatie. Een plausibele reden hiervoor is niet dat het programma geen invloed heeft gehad op de deelnemers, maar dat de deelnemers een breder inzicht hebben gekregen in de verschillende dimensies van geweld. Dit gaf de deelnemers de mogelijkheid een genuanceerder beeld te vormen van geweld en hier een ander waardeoordeel over te geven;
- Hoe meer de deelnemers in het attitudeonderzoek verschillende soorten geweld als zodanig erkenden, hoe negatiever hun mening was over eergelateerd geweld;
- De eigen ervaringen met geweld, direct of indirect, leeftijd en de omgeving waarin iemand opgroeit, lijken indicatoren te zijn voor de mate waarin iemand zijn mening ten aanzien van eergelateerd geweld vormt;
- De Koerdische deelnemers bleken negatiever te staan ten aanzien van (eergelateerd geweld) dan de Afghaanse deelnemers. De verschillen in groepscultuur, interne organisatiestructuren en sociaal-economische positie van de deelnemers kunnen indicatoren zijn van de manier waarop subgroepen een mening ten aanzien van eergelateerd geweld vormen.

4.2 Bewustwording

Uit het onderzoeksrapport in deel III van dit boek bleek dat het mogelijk is een uniforme basisaanpak van de preventie van eergelateerd geweld te ontwikkelen, mits deze kan worden aangepast aan de eisen en omstandigheden van de betrokken groep. Wat betekent dit nu voor de praktische toepasbaarheid van het programma dat VON beoogde te ontwikkelen, waarmee vluchtelingenorganisaties zelfstandig een bewustwordingsproces in gang kunnen zetten over de ontoelaatbaarheid van eergelateerd geweld? En op welke wijze verhoudt dit zich tot het proces dat VON het afgelopen anderhalf jaar met de vluchtelingenorganisaties African Sky, Federatie Somalische Associaties Nederland, Irakese Democratische Jongeren Unie Nederland, de Koerdische Vereniging Midia, de Koerdische Vrouwen Vereniging, de Palestijnse Raad, Stichting Pamir, Stichting Roma Emancipatie en de Vereniging Afghanen Amsterdam en Omgeving heeft doorgemaakt?

Terugkijkend op het afgelopen anderhalf jaar is gebleken dat de problematiek rond eergelateerd geweld in zijn diversiteit de levens van een enorm aantal mensen beheerst. Alle deelnemende vluchtelingenorganisaties, van Koerden tot Roma's, zijn gedurende de projectperiode tot het inzicht gekomen dat eergelateerd geweld, een term die zij eerst niet kenden, ook over hún problemen gaat. Allemaal hebben zij dan ook aangegeven vervolg van activiteiten rond een mentaliteitsverandering en bewustwordingsproces omtrent eergelateerd geweld waardevol te vinden.

"De meesten waren onder de indruk van het debat, waardoor ze erg graag in de toekomst willen terugkeren om nog meer van hun eigen persoonlijke visie te vertellen, zodat wij elkaar kunnen helpen vooruitgang te bieden aan diegene die hulp nodig hebben." (Lid Koerdische Vereniging Midia)

De debatten op landelijk en lokaal (Rotterdams) beleidsniveau, het attitudeonderzoek, de samenwerking die is gezocht met hulpinstellingen, de expertmeetings en (Europese) conferenties waaraan is deelgenomen en het programma dat is uitgetoetst, hebben draagvlak gecreëerd voor een collectief standpunt tegen eergeerelateerd geweld. Gezamenlijk zijn onze organisaties tot het inzicht gekomen, dat zij als schakel tussen de gemeenschappen en de Nederlandse samenleving, een belangrijke en onvervangbare rol te vervullen hebben binnen de preventie van eergeerelateerd geweld.

Nieuwe initiatieven

“Wat wij als intermediairs en organisaties kunnen doen is onze achterban weerbaar maken. Duidelijk maken dat wij elk forum van geweld niet accepteren.” (Lid Koerdische Vrouwen Vereniging)

Een aantal nieuwe initiatieven dat momenteel is gestart:

- De jongerenraad van de Koerdische Vereniging Midia heeft een helpdesk geïnitieerd waar leden voor advies terecht kunnen;
- De jongerenraad van de Koerdische Vereniging Midia heeft een documentaire geïnitieerd dat in het voorjaar van 2007 in première gaat. De documentaire snijdt de problematiek aan rond de opvoeding en communicatie van jongeren hun ouders;
- De Irakese Democratische Jongeren Unie Nederland heeft een wetenschappelijk artikel van dr. Hadi over eergeerelateerd geweld binnen de Arabische wereld laten vertalen uit het Arabisch naar het Nederlands en Engels;
- VON ontwikkelt in samenwerking met enkele andere koepelorganisaties, zoals het Inpraak Orgaan Turken en het Samenwerkingsverband van Marokkanen in Nederland een landelijk kaderprogramma omtrent de aanpak van eergeerelateerd geweld.

Nieuwe initiatieven van VON zullen worden gebaseerd op de uitkomsten van de afgelopen anderhalf jaar. Het bewustwordingsprogramma zal hierbij mogelijk verfijnd en aangepast worden ingezet. De basisprincipes van mentaliteitsverandering die in het programma zijn geïntegreerd, zoals het gebruik van rolmodellen, het bieden van informatie over de problematiek en een handreiking van te gebruiken werkvormen, hebben bewezen algemeen inzetbaar te zijn. Het succes van het programma blijft echter afhankelijk van de implementatie en van de kennis en ervaring van de trekkers binnen de vluchtelingenorganisaties.

“Ik persoonlijk was erg onder de indruk van het programma, omdat naar mijn gevoel het precies het proces volgde wat de deelnemers voelden en moesten doormaken om het bewustwordingsproces te ondergaan. (...) voor mij was ook het feit dat er openlijk werd gecommuniceerd, niet alleen naar ons en de deelnemers toe, maar ook naar hun eigen achterban een duidelijk teken van succes van de training.”

(Trainer Koerdische Vrouwen Vereniging)

4.3 Attitude-gedragsconsistentie

Mentaliteitsverandering is mooi, maar mag nooit als ultiem doel worden gezien. Het houdt niet zonder meer in dat gedragsverandering ook daadwerkelijk in gang wordt gezet. De mentaliteit of attitude moet het specifieke gedrag nog daadwerkelijk gaan sturen. Deze attitude-gedragsconsistentie vindt pas plaats als de attitude beschikbaar en relevant is. Personen moeten bewust zijn van hun attitude, van hun mening, ten aanzien van eergeerelateerd geweld ('geprimeed' zijn) en daarnaast moet de attitude passend zijn in een bepaalde situatie. Mede dankzij alle activiteiten van vluchtelingenorganisaties en de aandacht van politici en media omtrent het onderwerp is de informatie nu gedeeltelijk voor handen en worden personen in staat gesteld bewust een mening te vormen over het onderwerp. De volgende stap is die personen nu te mobiliseren en direct te betrekken bij de aanpak van eergeerelateerd geweld.

De vluchtelingenorganisaties hebben als intermediairs een grote rol te vervullen in de preventie van eergeerelateerd geweld, maar eveneens is van belang dat algemene instellingen en de landelijke en regionale overheden een omgeving creëren waarin nieuwe initiatieven en een actieve inzet van minderhedengroepen worden gestimuleerd. De huidige massale aandacht voor eergeerelateerd geweld helpt hierbij en heeft als positieve bijwerking dat het onderwerp ook binnen de groepen zelf relevant wordt en cijfers niet langer kunnen worden genegeerd. Tegelijkertijd moet worden opgepast voor een hype, dat het onderwerp straks 'uit' raakt en dat geactiveerde groepen en personen niet langer worden ondersteund in hun strijd. Actieve leden van organisaties hebben de rugdekking van relevante instanties en instellingen nodig wanneer zij hun nek uitsteken om de problematiek bij hun achterban aan te kaarten.

4.4 Tot slot

Zoals al in de inleiding werd geschreven: nu beseffen we dat de doelstellingen en onderzoeksvragen die zijn opgesteld begin 2005, hun tijd vooruit waren. Het afgelopen anderhalf jaar heeft een aantal interessante bevindingen naar voren gebracht. Gebleken is dat er voldoende draakvlak is om eergeerelateerd geweld gezamenlijk een halt toe te roepen, maar dat vluchtelingenorganisaties hierin ook moeten worden ondersteund. De belangrijkste bevinding van de afgelopen periode is echter dat noch de problematiek rond eergeerelateerd geweld noch de aanpak ervan zonder meer mag worden gegeneraliseerd. Iets waarnaar toch veel Nederlandse beleidsmakers, de media en sommige 'deskundigen' neigen.

Het concept 'eer' behoort in veel culturen tot de kernidentiteit. Het waardeoordeel dat aan dit concept wordt gehangen, evenals de reactie op 'schending' ervan is echter per subcultuur en -groep verschillend. De dimensies van eergeerelateerd geweld zijn hier van afhankelijk. De ene groep zal zich daarom niet of nauwelijks herkennen als probleemeigenaar van een bepaalde geweldsoort, terwijl de andere groep dit wel doet. Dit heeft onvermijdelijk zijn weerslag op de aanpak van eergeerelateerd geweld.

De aanpak van eergeerelateerd geweld vergt bredere studie naar de problematiek. Specifiek voor onze groepen hebben we met deze publicatie een aanzet gegeven. Maar hiermee hebben we ook een kettingreactie van vragen in gang gezet. Vragen waarvoor de antwoorden nog onbekend zijn en gevonden zullen moeten worden via samenwerking en wederzijdse erkenning. Problemeigenaren, hulpinstaties, politie, justitie en overheden, we zullen de handen ineen moeten slaan om dit grootschalige probleem aan te kunnen pakken. Zoals één van onze jongeren al opmerkte: "eergeerelateerd geweld is een probleem van ons allemaal!".

Bronnen

- Amnesty International (1999). *Pakistan. Honour killings of girls and women*. Internet: [http://www.web.amnesty.org/library/pdf/ASA330181999ENGLISH/\\$File/ASA3301899.pdf](http://www.web.amnesty.org/library/pdf/ASA330181999ENGLISH/$File/ASA3301899.pdf).
- Arslan, Z. (Ed.) (2001). *Eerwraak en de positie van Turkse vrouwen*. Almelo: <http://www.smo-ov.nl> Steunpunt Minderheden Overijssel.
- Bakker, H. (2003). *Eerwraak in Nederland*. Een quickscan van de stand van zaken. Utrecht: TransAct.
- Bakker, H. (2005). *Eergerelateerd geweld in Nederland*. Een bronnenboek. Utrecht: TransAct.
- Berry, J. W. (1998). *Immigration, acculturation, and adaptation*. *Applied psychology: An international review*, 46 (1), 5-29.
- Berry, J. W., Poortinga, Y. H., Segall, M. H., & Dasen, P. R. (2002). *Cross-cultural psychology. Research and Applications* (pp. 345-383). Cambridge: University Press.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2006). *Arbeidsparticipatie 2005: Autochtonen; Westerse allochtonen en Niet-westerse allochtonen*. Internet: www.cbs.nl.
- Centre of Islamic and Middle Eastern Law (CIMEL), & The International Centre for the Legal Protection of Human Rights (INTERIGHTS) (2003). *Selected international human rights materials addressing 'crimes of honour'*. London: CIMEL/INTERIGHT Project.
- CHANGE (2004). *Honour-based violence in the UK. Prepared for the Kvinnoforum Shehrazad Project 2004*. CHANGE.
- Cialdini, R. B. (2001). *Influence. Science and practice*. Boston: Allyn and Bacon.
- Eagly, A. H., & Chaiken, S. (1993). *The psychology of attitudes* (pp. 155-218, 627-663). Orlando: Harcourt, Inc.
- Ferwerda, H., & Van Leiden, I. (2005). *Eerwraak of eergerelateerd geweld? Naar een werkdefinitie*. Den Haag: Advies- en Onderzoeksgroep Beke, WODC, Ministerie van Justitie.
- Forsyth, D. R. (1999). *Group dynamics* (pp. 57-87, 173-205). Belmont: Wadsworth Publishing Company.
- García Márquez, G. (1981). *Kroniek van een aangekondigde dood*. Amsterdam: J.M. Meulenhoff bv.
- Gezik, E. (2003). *Eer, identiteit en moord. Een vergelijkende studie tussen Nederland, Duitsland en Turkije*. Utrecht: Nederlands Centrum Buitenlanders.
- Janssen, J. (2006). *Pilot Eer gerelateerd geweld in Haaglanden en Zuid-Holland Zuid. De eindrapportage*. Den Haag: regiopolitie Haaglanden.
- Janssen, J., El Mobaret, M., & Bos, R. (2005). *Eerste tussenrapportage pilot 'Eer gerelateerd geweld'*. Den Haag: regiopolitie Haaglanden.
- Janssen, J. (2006). *Je eer of je leven?* Den Haag: Elsevier Overheid.
- KA-MER (2003). *We will not get used to! Killings in the name of 'honour'*. Yeni ehir/ Diyarbakir: KA-MER Women Centre.
- Kardam, F. (2005). *The dynamics of honour killings in Turkey: Prospects for action*. Ankara: Population Association.
- Koerdisch Instituut vzw & Federatie Vlaamse Vrouwengroepen vzw (2005). *Verslag van de conferentie met als thema 'Eergerelateerd Geweld'*. Brussel: Koerdisch Instituut vzw & Federatie Vlaamse Vrouwengroepen vzw.
- Kunda, Z. (1999). *Social cognition. Making sense of people* (pp. 211-263, 451-512). Cambridge /London: The MIT Press.
- Kvinnoforum (2003). *A resource book for working against honour related violence. Based on the project 'Honour Related Violence in Europe - mapping of occurrence, support and preventive measures'*. Internet: http://www.kvinnoforum.se/DF/HRV_resourcebook_rapport.pdf.
- Nauta, A., & Werdmölder, H. (2002). *Discussie: Onderzoek naar kenmerken van eerwraak*. *Tijdschrift van criminologie*, 44 (4), 367-373.
- Sarat, A. (2002). *The micropolitics of identity-difference: Recognition and accommodation in everyday life*. In Shweder, R. Minow, M., & Markus, H. R. (Eds.), *Engaging cultural differences. The multicultural challenge in liberal democracies* (pp. 396-416). New York: Russell Sage Foundation.
- Simsek, J. (2002). *Alle ogen op haar gericht. Eerwraak. Traditioneel geweld tegen Turkse vrouwen en meisjes. Een handleiding voor hulpverleners*. In Vluchtelingen-Organisaties Nederland (Ed.), *Reader werkconferentie 'Geweld tegen vrouwen'. Steniging, eerwraak en besnijdenis*. Utrecht: Vluchtelingen-Organisaties Nederland (VON).
- Simsek, J. (2006). *Alle ogen op haar gericht. Eerwraak. Traditioneel geweld tegen Turkse vrouwen en meisjes. Een handleiding voor hulpverleners*. Utrecht: Stichting Inspraakorgaan Turken in Nederland (IOT).
- Strijbosch, F. (2001). *Eerwraak, onderzoek en strafrecht*. *Nederlandsch Juristenblad*, 19, 883-890.
- Terpstra, L., & Van Dijke, A. (2006). *Buitengesloten. Meiden vertellen over hun worsteling met familie-eer. Tien portretten*. Amsterdam: BV Uitgeverij SWP.
- Van Eck, C. (2001). *Door bloed gezuiverd. Eerwraak door Turken in Nederland*. Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker.
- Van der Torre, E. J., & Schaap, L. (2005). *Ernstig eergerelateerd geweld: Een casuonderzoek*. Den Haag: COT Instituut voor Veiligheids- en Crisimanagement
- Vluchtelingen-Organisaties Nederland (2006). *Eindrapportage project 'Lokale Aanpak Eergerelateerd Geweld', 2005*. Utrecht: Vluchtelingen-Organisaties Nederland (VON).
- Vluchtelingen-Organisaties Nederland (2006). *Eindrapportage project 'Preventie & Bestrijding Eerzuivering' (onderdeel project 'Preventie & Bestrijding Geweld tegen Vluchtelingenvrouwen')*. Utrecht: Vluchtelingen-Organisaties Nederland (VON).

Appendix I:

Uitwerking resultaten attitudeonderzoek

1. Manipulatiecheck

Hoewel geen experimentele manipulaties zijn toegepast, is in de laatste vragenlijst een item toegevoegd om na te kunnen gaan of het doel van de bijeenkomsten op de deelnemers is overgekomen: 'Wat was volgens u het doel van de vijf bijeenkomsten?'. Bij de Afghaanse vrouwen werd geantwoord dat het doel van de bijeenkomsten was geweld tegen vrouwen bespreekbaar te maken. De Afghaanse jongeren antwoorden overwegend dat het doel was te worden geïnformeerd over geweld. Bij de Koerdische vrouwen is overwegend geantwoord dat het doel was mensen bewust te maken over (eergeleerd) geweld en te worden geïnformeerd over cultuur en roddels. Bij de Koerdische jongeren is overwegend geantwoord dat een oplossing moest worden gezocht voor (eergeleerd) geweld en dat taboes bespreekbaar moesten worden gemaakt. Over het algemeen kan daarom worden geconcludeerd dat het doel van de bijeenkomsten op de deelnemers is overgekomen.

2. Analyse vragenlijsten

De Principale Componenten Analyse (PCA) van de PG-schaal van de voortest toonde een component met een eigenwaarde (EW) groter dan 1. De PCA van de PG-schaal van de natest toonde drie componenten met een eigenwaarde groter dan 1. In Tabel 2.1 worden voor beide schalen de factorladingen, eigenwaarde en het percentage afzonderlijke verklaarde variantie op de componenten weergegeven.

Tabel 2.1 PG-schaal: Factorladingen, eigenwaarde (EW) en percentage verklaarde variantie (Verkl. Var.) op de component (C1) van de voortest en op de VARIMAX-geroeteerde componenten (C1, C2 en C3) van de natest gesorteerd op grootte.

Items*	Voortest C1	Natest C2	C3	C4
Thuis houden ongetrouwde meerderjarige vrouw (1)	.88	.83	.	.
Getrouwde vrouw sociale omgang met mannen verbieden (5)	.89	.88	.	.
Echtgenoot bespotten en kleineren (6)	.83	.93	.	.
Dochter slaan na grote mond (8)	.69	.85	.	.
Inkomen afstaan aan echtgenoot (2)	.82	.	.87	.
Psychische dreiging bij scheiding (7)	.71	.	.90	.
Jongeren uithuwelijken buiten hun wil (3)	.89	.	.49	.79
Zoon slaan in dronken toestand (4)	.87	.	.	.94
EW	5.44	3.07	2.04	1.68
Verkl. Var. (%)	68.0	38.3	25.5	20.9

* Ladingen < .40 zijn niet opgenomen in de tabel.

Opvalt dat de items bij de voortest van de PG-schaal anders zijn verdeeld dan in de natest. Component 1 van de voortest bevat alle items met uitspraken over diverse vormen van geweld. Component 1 van de natest bevat items met uitspraken die in verband staan met schande brengen over de echtgenoot of vader. Component 2 bevat items met uitspraken over psychische onderdrukking. Component 3 bevat items met uitspraken over geweld tegen jeugdigen. Item 3 laadt echter eveneens relatief hoog op Component 2. Dit valt te verklaren vanuit het idee dat item 3 zowel een uitspraak betreft over geweld tegen jeugdigen als over psychische onderdrukking. In de discussie zal uitgebreider worden ingegaan op de verschillen tussen de voor- en natest. De betrouwbaarheid van de voor- en natest is goed: respectievelijk $\alpha = .93$ en $\alpha = .74$.

De PCA van de EG-schaal van de voor- en natest is apart uitgevoerd over de vragenlijsten ingevuld door de Afghaanse vrouwen, jongeren en Koerdische vrouwen gezamenlijk enerzijds (groep 1) en de Koerdische jongeren (zie voetnoot 4, p. 14) anderzijds (groep 2). De PCA van de voortest toonde bij groep 1 twee componenten met een eigenwaarde groter dan 1. Bij de natest toonde de PCA vier componenten met een eigenwaarde groter dan 1. In Tabel 2.2 worden de factorladingen, eigenwaarde en het percentage afzonderlijke verklaarde variantie op de componenten weergegeven.

Tabel 2.2 EG-schaal groep 1: Factorladingen, eigenwaarde (EW) en percentage verklaarde variantie (Verkl. Var.) op de VARIMAX-ongeroteerde componenten (C1 en C2) van de voortest en op de VARIMAX-geroteerde componenten (C1, C2, C3 en C4) van de natest gesorteerd op grootte.

Items*	Voortest		Natest			
	C1	C2	C1	C2	C3	C4
In gaten houden ongetrouwde meerderjarige vrouw (1)	.85	.	.79	.	.46	.
Verantwoordelijk zijn voor ongetrouwde zus (2)	.90	.	.82	.	.	.
Beslissingsrecht over ongetrouwd zwanger meisje (6)	.88	.	.	.87	.	.
Weglopen schande voor familie (10)	.72	.	.	.87	.	.
Roddelen over buurvrouw (8)	.68	.	.	.	.73	.
Trouwen na relatie (3)	.	.78	.	.	.93	.
Zelfbeschikkingsrecht meerderjarige vrouw (5)	.	.89	.	.	.	.83
Geweld na buitenechtelijke relatie (7)	.	.88	.	.	.	.76
Geweld na flirt (4)	.	.42	.68	.	.	.63
Straffen na ongehoorzaamheid (9)	.	.86	.80	.	.	.
EW	3.84	38.4	2.80	1.87	1.42	1.02
Verkl. Var. (%)	3.22	32.2	28.0	18.7	14.2	10.2

* Ladingen < .40 zijn niet opgenomen in de tabel.

Ook hier valt op dat de items van de voor- en natest anders zijn verdeeld. Component 1 van de voortest betreft uitspraken over mogelijke aanleidingen van schending van de familie-eer. Component 2 bevat items met uitspraken over het zuiveren van de familie-eer. Alleen item 5 vormt hierop een uitzondering. Component 1 van de natest bevat uitspraken over het bewaken van de kuisheid en gehoorzaamheid van de vrouw. Component 2 bevat uitspraken over schande brengen over de familie. Component 3 betreft uitspraken over roddel en sociale controle. Component 4 bevat items met uitspraken over het zuiveren van de familie-eer. Ook hierop vormt item 5 een uitzondering. Item 1 laadt zowel hoog op Component 1 als 2. Dit valt te verklaren vanuit het idee dat een ongetrouwde meerderjarige vrouw onderwerp kan worden van roddel. Het bewaken van haar kuisheid moet dergelijke roddel tegengaan. Item 4 laadt zowel hoog op Component 1 als 4. Dit valt te verklaren vanuit het idee dat de kuisheid van een vrouw, en daarmee de eer van haar man, direct wordt geschonden wanneer zij met andere mannen flirt, wat de noodzaak kan oproepen de eer te zuiveren.

De betrouwbaarheid van de voortest is goed: $\alpha = .73$. Indien item 5 van analyse wordt verwijderd is $\alpha = .79$. De betrouwbaarheid van de natest is eveneens goed: $\alpha = .70$. Ook hier geldt als item 5 van analyse wordt verwijderd, wordt alfa hoger, namelijk $\alpha = .75$.

Bij groep 2 toonde de PCA van de voortest drie componenten met een eigenwaarde groter dan 1. Bij de natest toonde de PCA eveneens drie componenten met een eigenwaarde groter dan 1. In Tabel 2.3 worden de factorladingen, eigenwaarde en het percentage afzonderlijke verklaarde variantie op de componenten weergegeven.

Tabel 2.3 EG-schaal groep 2: Factorladingen, eigenwaarde (EW) en percentage verklaarde variantie (Verkl. Var.) op de VARIMAX-ongeroteerde componenten (C1, C2 en C3) van de voortest en op de VARIMAX-geroteerde componenten (C1, C2 en C3) van de natest gesorteerd op grootte.

Items*	Voortest			Natest		
	C1	C2	C3	C1	C2	C3
In gaten houden ongetrouwde meerderjarige vrouw (1)	.	.	.	.89	.	.
Trouwen na relatie (3)	.	.	.	.88	.	.
Geweld na buitenechtelijke relatie (7)	.94	.	.	.98	.	.
Geweld na flirt (4)	.95	.	.	.	.96	.
Verantwoordelijk zijn voor ongetrouwde zus (2)	.	.	.	.	.72	.
Beslissingsrecht over ongetrouwd zwanger meisje (6)	.80	.	.	.	.82	.
Straffen na ongehoorzaamheid (9)	.56	.79	.	.	.	.93
Weglopen schande voor familie (10)	.72	.46	.	.	.	.64
Roddelen over buurvrouw (8)	.	.92	.	.	.	.73
Zelfbeschikkingsrecht meerderjarige vrouw (5)	.	.	.89	.	.	.
EW	3.38	3.30	2.49	3.97	2.62	2.30
Verkl. Var. (%)	33.8	33.0	24.9	29.7	26.2	23.

* Ladingen < .40 zijn niet opgenomen in de tabel.

Component 1 van de voortest bevat items met uitspraken over het zuiveren van de familie-eer. Component 2 bevat items met uitspraken over het besmetten van de familie-eer. Component 3 wordt gevormd door item 5 en lijkt verder niet van inhoudelijk belang. Item 9 laadt zowel hoog op Component 1 als 2. Dit valt te verklaren vanuit de opvatting dat gestraft kan worden bij ongehoorzaamheid om de eer te zuiveren, maar tegelijkertijd om besmetting te voorkomen. Ook item 10 laadt zowel hoog op Component 1 als 2. Dit valt te verklaren vanuit de opvatting dat het weglopen van meisje bij haar familie zowel een directe besmetting is van de familie-eer, als een legitieme reden om de eer te zuiveren. Items 1, 2 en 3 laden op geen van de componenten hoog. Verklaringen hiervoor worden in de discussie gegeven. Component 1 van de natest bevat items met uitspraken over de kuisheid van de vrouw. Component 2 bevat items met uitspraken over de rol van de familie in het bewaken van de familie-eer. Component 3 bevat items met uitspraken over het besmetten van de familie-eer.

De betrouwbaarheid van de voortest is slecht: $\alpha = .56$. Indien item 3 wordt verwijderd wordt alfa aanzienlijk hoger: $\alpha = .72$. De betrouwbaarheid van de natest is in eerste instantie eveneens slecht: $\alpha = .49$. Indien ditmaal item 5 wordt verwijderd, evenals bij groep 1, wordt de betrouwbaarheid van de natest redelijk: $\alpha = .67$.

Gezien in beide groepen item 5 niet inhoudelijk van betekenis lijkt en bovendien de betrouwbaarheid van de tests omlaag haalt, is dit item van verdere analyse verwijderd. Verdere uitleg met betrekking tot item 5 wordt in de discussie gegeven. Ten slotte voldoet de verdeling van de tests, in verschillende componenten, aan de verwachting dat geweld in de privé-sfeer diverse dimensies beslaat. Voor verdere analyse heeft deze verdeling geen gevolgen. De oorspronkelijke hypothesen blijven dus centraal staan.

De Pearson's correlatie coëfficiënt gaf aan dat de meetschalen PG en EG in de voortest niet significant met elkaar samenhangen, $r = .292$, $p = .167$. In de natest wordt echter wel een significant negatief verband gevonden tussen de meetschalen PG en EG, $r = -.620$, $p = .001$. Hoe negatiever geweld als zodanig wordt beoordeeld, hoe negatiever de deelnemers tegenover eergeerelateerd geweld staan. Verdere bespreking van deze uitkomst volgt in de discussie.

3. Onderzoeks- en toetsingsresultaten

Tabel 3.1 toont de mate waarin door de vier groepen die het programma hebben doorlopen op de schalen is gescoord.

Tabel 3.1 Gewogen gemiddelde (M), standaarddeviatie (SD) en aantal (n) per groep per schaal.

Groepen	PG (voor)	PG (na)	EG (voor)	EG (na)
Afghaanse vrouwen (n = 1)	M 69.88 SD .	72.25 .	41.78 .	30.78 .
Afghaanse jongeren (n = 5)	M 74.98 SD 24.74	61.25 18.22	55.93 22.88	44.93 6.31
Koerdische vrouwen (n = 12)	M 89.34 SD 13.50	83.95 12.02	26.29 14.26	25.68 14.44
Koerdische jongeren (n = 6)	M 55.48 SD 41.11	84.49 10.67	21.67 11.02	19.11 11.15
Totaal (N = 24)	M 77.07 SD 27.65	78.86 15.58	31.95 19.70	28.26 14.82

Uit de tabel kan worden opgemaakt dat alle vier groepen, zowel bij de voor- als natest, de beschreven geweldsvormen uit de privé-sfeer negatief beoordeelden ($M > 50$). Zowel de Afghaanse vrouwen als de Koerdische jongeren beoordeelden de geweldsvormen bij de natest negatiever ($M = 72.25$, respectievelijk $M = 84.49$) dan bij de voortest ($M = 69.88$ respectievelijk $M = 55.48$). Uit de dependent paired t-test bleken echter geen significante verschillen binnen de groepen. Ook bleek geen significant verschil op de beoordeling van geweldsvormen in de privé-sfeer voor het totaal van de groepen, $t(23) = -.28$, $p = .78^*$.

Vervolgens kan uit de tabel worden opgemaakt dat bij de voortest de Afghaanse vrouwen, de Koerdische vrouwen en de Koerdische jongeren een negatieve houding hebben ten aanzien van eergeerelateerd geweld ($M < 50$). Bij de natest tonen alle groepen, conform hypothese I, een negatievere houding ten aanzien van eergeerelateerd geweld, dan bij de voortest. Uit de dependent paired t-test bleken echter geen significante verschillen binnen de groepen. Ook bleek geen significant verschil op de attitude ten aanzien van eergeerelateerd geweld voor het totaal van de groepen, $t(23) = 1.12$, $p = .27$. Hypothese I wordt daarmee deels verworpen.

De Oneway-ANOVA toonde een significant verschil tussen de groepen in de mate waarin bij de voortest privé-geweld als negatief wordt beoordeeld, $F(2,20) = 3.58$, $p = .049$ en de mate waarin bij de natest privé-geweld als negatief wordt beoordeeld, $F(2,20) = 5.87$, $p = .01$. Daarnaast toonde de Oneway-ANOVA een significant verschil tussen de groepen bij de voortest in de attitude rond eergeerelateerd, $F(2,20) = 7.88$, $p = .003$ en in de attitude rond eergeerelateerd geweld bij de natest, $F(2,20) = 6.41$, $p = .007$. Gezien de verschillende groepsgrootten is een Levene's Test uitgevoerd om na te gaan of de homogeniteit mag worden verondersteld. Alleen op de voortest van schaal PG bleek dit niet het geval en bleek sprake van een te liberale F-toets, $F(2,20) = 8.34$, $p = .002$.

Posthoconderzoek toonde aan dat de Koerdische vrouwengroep in de voortest geweld significant negatiever beoordeelde dan de Koerdische jongerengroep, $p = .038$. Eveneens bleek uit de Tukey-test dat de Koerdische vrouwengroep in de natest geweld significant negatiever beoordeelde dan de Afghaanse jongerengroep, $p = .011$. Daarnaast bleek dat zowel in de voor- als in de natest de Koerdische vrouwengroep een significant negatievere houding heeft ten aanzien van eergeerelateerd geweld dan de Afghaanse jongeren, $p = .006$ en $p = .022$. Ook de Koerdische jongerengroep heeft zowel in de voortest als in de natest een significant negatievere houding ten aanzien van eergeerelateerd geweld dan de Afghaanse jongerengroep, $p = .005$ en $p = .007$.

Ingaand op de verschillen tussen de Koerden en Afghanen bevestigde de independent samples t-test dat de Koerdische deelnemers makkelijker dan de Afghaanse deelnemers hun attitude ten aanzien van eergeerelateerd geweld veranderen. De t-test toonde aan dat de Koerden, zowel bij de voor- als natest, een significant negatievere houding hebben ten aanzien van eergeerelateerd geweld ($M = 28.86$ en $M = 27.95$) dan de Afghanen ($M = 55.3$ en $M = 43.67$), $t(22) = 3.98$, $p = .001$ respectievelijk $t(22) = 3.25$, $p = .004$. Daarnaast beoordeelden de Koerdische deelnemers in de natest geweld significant negatiever ($M = 84.12$) dan de Afghaanse deelnemers ($M = 63.08$), $t(22) = -3.49$, $p = .002$.

Verder toonde de independent samples t-test, in tegengestelde verwachte richting van hypothese II, dat personen ouder dan 25 jaar in de voortest een significant negatievere houding hebben ten aanzien van eergeerelateerd geweld ($M = 25.16$) dan personen gelijk aan of jonger dan 25 jaar ($M = 43.28$), $t(22) = 2.40$, $p = .025$. Dit verschil is in de natest kleiner. Wel is nog een trend waarneembaar waarin personen gelijk aan of jonger dan 25 jaar een minder negatieve houding hebben ten aanzien van eergeerelateerd geweld ($M = 35.16$) dan personen ouder dan 25 jaar ($M = 24.12$), $t(22) = 1.86$, $p = .077$. Binnen de groepen blijkt uit de dependent paired t-test noch bij de jongeren, noch

*De Afghaanse vrouwengroep is niet verder meegenomen in analyse wegens een te klein aantal deelnemers.

bij de ouderen sprake van een significante attitudeverandering of beoordeling van geweld in de privé-sfeer.

Ten slotte toonde de Levene's test dat geen homogeniteit mag worden verondersteld bij vergelijkingen tussen de mannen en vrouwen, $F(6,18) = 30,63$, $p < .001$. Daardoor kan geen significant verschil worden gevonden, maar kan wel de trend worden waargenomen dat vrouwen, conform hypothese III, geweld negatiever beoordelen dan mannen, $t(22) = 5,38$, $p = .08$. De dependent paired t-test toonde wel dat vrouwen onderling in de natest geweld significant minder negatief beoordelen ($M = 86,24$) dan in de voortest ($M = 77,16$), $t(17) = 2,11$, $p = .050$. Daarnaast toonden de mannen zich onderling in de natest juist significant negatiever in de houding ten aanzien van eerge relateerd geweld ($M = 24,63$), dan in de voortest ($M = 20,20$), $t(5) = 2,91$, $p = .033$.

Geachte heer, mevrouw,

Wij willen u graag een aantal vragen stellen over de bijeenkomsten die u heeft gevolgd. Deze vragen gaan over uw mening over alle vijf bijeenkomsten. Het formulier bestaat uit 6 vragen. Het duurt ongeveer 7 minuten om het evaluatieformulier in te vullen. Beantwoord alstublieft alle vragen. Elk antwoord is goed, er bestaan geen foute antwoorden. Het evaluatieformulier blijft anoniem.

Alvast hartelijk dank,

Vluchtelingen-Organisaties Nederland (VON)

Let op! Bij een aantal vragen kunt u uw mening geven door op de aangegeven lijn een kruisje te zetten. Bijvoorbeeld: 'Heeft u vanmiddag lekker gegeten?'

helemaal niet lekker _____ X _____ heel lekker

Ik heb nu aangegeven dat ik vanmiddag best lekker heb gegeten.

Algemeen

1. Bent u een:

- man
 vrouw

2. Wat is uw geboortjaar?

_____

3. Er waren vijf bijeenkomsten. Bij hoeveel bijeenkomsten bent u geweest?

- 1
 2
 3
 4
 5

4. Wat was volgens u het doel van de vijf bijeenkomsten

_____
_____

Bijlage 1:

Evaluatieformulier VON

Inhoud

In de bijeenkomsten is over veel onderwerpen gepraat. Alle onderwerpen hebben te maken met geweld. Hierover worden een aantal vragen gesteld. Dit zijn algemene vragen. De vragen gaan niet over uw persoonlijke situatie. Alle antwoorden blijven anoniem.

5. Hieronder staan een aantal uitspraken. Geef aan in welke mate u vindt dat hier sprake is van geweld.

Let op! Als u vindt dat het geen geweld is, zet u uw kruisje helemaal links op de lijn. Als u vindt dat het wel geweld is, maar niet zo zwaar, dan zet u uw kruisje in het midden op de lijn. Als u vindt dat het zwaar geweld is, dan zet u uw kruisje helemaal rechts op de lijn. Alles tussenin is ook mogelijk.

- a. Een ongetrouwde vrouw van 21 jaar mag niet het huis uit zonder haar broertje van 16 jaar.
geen _____ zwaar
geweld _____ geweld
- b. Een vrouw moet iedere maand al haar inkomen afstaan aan haar echtgenoot.
geen _____ zwaar
geweld _____ geweld
- c. Een jongen en een meisje worden door hun families, buiten hun wil om, aan elkaar uitgehuwelijkt.
geen _____ zwaar
geweld _____ geweld
- d. Een jongen wordt geslagen door zijn dronken vader.
geen _____ zwaar
geweld _____ geweld
- e. Een vrouw mag van haar echtgenoot op feestjes niet met andere mannen praten.
geen _____ zwaar
geweld _____ geweld
- f. Een man wordt vaak bespot en gekleineerd door zijn vrouw.
geen _____ zwaar
geweld _____ geweld
- g. Een man dreigt de kinderen van zijn echtgenote af te nemen, omdat zij wil scheiden.
geen _____ zwaar
geweld _____ geweld
- h. Een meisje wordt geslagen door haar vader, omdat ze een grote mond heeft.
geen _____ zwaar
geweld _____ geweld

6. Dit is de laatste vraag. Hieronder staan een aantal uitspraken. Geef aan in welke mate u het eens of oneens bent met de uitspraken.

Let op! Als u het helemaal oneens bent met de uitspraak, zet u uw kruisje helemaal links op de lijn. Als u het niet weet of geen mening heeft, dan zet u uw kruisje in het midden op de lijn. Als u het helemaal eens bent met de uitspraak, dan zet u uw kruisje helemaal rechts op de lijn. Alles tussenin is ook mogelijk.

- a. Als een meisje ongetrouwd is moet ze altijd in de gaten worden gehouden, ook als ze ouder is dan 18 jaar.
helemaal _____ helemaal
oneens _____ eens
- b. Een jongen is altijd verantwoordelijk voor zijn ongetrouwde zus, ook al is hij veel jonger.
helemaal _____ helemaal
oneens _____ eens
- c. Als een ongetrouwde jongen een relatie heeft met een meisje, is het zijn eigen schuld als hij met haar moet trouwen.
helemaal _____ helemaal
oneens _____ eens
- d. Als een getrouwde vrouw flirt met een andere man, heeft haar echtgenoot het recht haar te straffen.
helemaal _____ helemaal
oneens _____ eens
- e. Als een meisje 21 jaar is, heeft haar familie niets meer over haar te zeggen.
helemaal _____ helemaal
oneens _____ eens
- f. Als een ongetrouwd meisje zwanger is, mag haar familie over haar beslissingen nemen, ook als ze ouder is dan 18 jaar.
helemaal _____ helemaal
oneens _____ eens
- g. Als een man een buitenechtelijke relatie heeft, is het zijn eigen schuld als hij geslagen wordt door een familielid van zijn echtgenote.
helemaal _____ helemaal
oneens _____ eens
- h. Als ik zie dat mijn buurvrouw een kort rokje draagt, mag ik daar over roddelen.
helemaal _____ helemaal
oneens _____ eens
- i. Een man mag zijn dochter slaan als ze ongehoorzaam is.
helemaal _____ helemaal
oneens _____ eens
- j. Als een meisje wegloopt met een jongen, zet ze haar familie te kijk.
helemaal _____ helemaal
oneens _____ eens

Hartelijk dank voor het invullen van dit evaluatieformulier.

Bijlage 2

Vluchtelingen bewust tegen eergeerelateerd geweld

Programma voor bespreekbaar maken en bewustwording eergeerelateerd geweld onder vluchtelingen in Nederland
Vluchtelingen-Organisaties Nederland, December 2005

Inhoud	57
Inleiding	57
Voorwoord	57
Aantal en duur bijeenkomsten	57
Werkvorm en opbouw	57
Inhoud	57
Randvoorwaarden	58
Bijeenkomst 1: Introductie	59
Inleiding	59
Doelstellingen	59
Werkvorm	59
Materiaal	59
Inhoud	59
Bijeenkomst 2: Taboe's en sociale controle	61
Inleiding	61
Doelstellingen	62
Werkvorm	62
Materiaal	62
Inhoud	62
Bijeenkomst 3: Cultuur, opvoeding en generatiekloof	64
Inleiding	64
Doelstellingen	65
Werkvorm	65
Materiaal	65
Inhoud	65
Bijeenkomst 4: Wetgeving en hulpverlening	67
Inleiding	67
Doelstellingen	68
Werkvorm	68
Materiaal	68
Inhoud	68
Bijeenkomst 5: Bespreekbaar maken eergeerelateerd geweld	70
Inleiding	70
Doelstellingen	70
Werkvorm	70
Materiaal	70
Inhoud	71
Literatuur/ methodieken	72

Inleiding

Voorwoord

Voor u ligt een programma ten behoeve van het bespreekbaar maken van eergeerelateerd geweld onder vluchtelingen in Nederland en het opgang brengen van een bewustwordingsproces over de ontoelaatbaarheid van eergeerelateerd geweld. Dit programma is ontwikkeld voor het project 'Preventie & Bestrijding Eerzuerivering' van Vluchtelingen-Organisaties Nederland (VON). Centraal in dit project staat een pilot waarin steeds twee trainers van Afghaanse of Iraaks Koerdische afkomst training geven aan groepen uit hun eigen achterban. Aan de hand van deze pilot is een methodiek ontwikkeld welke bijdraagt aan de aanpak van eergeerelateerd geweld voor zowel zelforganisaties als professionals.

In dit hoofdstuk worden globaal de inhoud, opbouw en werkvormen van de training, bestaande uit vijf bijeenkomsten, beschreven. In de overige hoofdstukken wordt per bijeenkomst achtergrondinformatie gegeven voor de trainer over de doelstellingen, werkvormen en materialen. Daarnaast vormen de hoofdstukken per bijeenkomst een praktische handleiding van de inhoud waarmee de trainer stap voor stap een bewustwordingsproces in gang kunnen zetten.

Benadrukt moet worden dat dit programma een leidraad is voor de trainer. Uiteraard dienen de beschreven bijeenkomsten op de behoeften, achtergrond en mogelijkheden van de groep te worden aangepast.

Aantal en duur bijeenkomsten

In dit programma wordt uitgegaan van vijf bijeenkomsten die een dagdeel duren. Aangezien bewustwording een proces is dat opgang moet worden gebracht en dat tijd duurt, worden de bijeenkomsten bij voorkeur over twee tot drie maanden verspreid.

Werkvorm en opbouw

In de bijeenkomsten wordt via herkenning en erkenning van de diverse aspecten rond eergeerelateerd geweld toegewerkt naar bewustwording en activering. Om dit te kunnen realiseren wordt iedere bijeenkomst volgens een zelfde schema opgebouwd:

- Introductie
- Thema initiëren in de groep
- Discussie initiëren in de groep
- Afronding en concrete handvatten

Takenpakket trainers

De trainers begeleiden de groepen in het bewustwordingsproces. Zij helpen discussies opgang, zetten aan tot nadenken en geven alternatieve ingangen tot het thema. De trainers verrichten geen hulpverlenende activiteiten en zijn hiervoor ook niet verantwoordelijk. Wel mag van de trainers worden verwacht dat zij, eventueel na de bijeenkomst, tijd nemen voor deelnemers die aangeven problemen te hebben en deze eventueel doorverwijzen naar een professionele hulpinstantie of samen onderzoek te gaan naar een goede bemiddelaar. Daarom is het van belang dat de trainers vanaf de eerste bijeenkomst over een sociale kaart beschikken waarmee geschikte hulpinstellingen kunnen worden gezocht.

Inhoud

Vanaf de eerste bijeenkomst wordt toegewerkt naar een bewustwordingsproces (attitudeverandering) over de ontoelaatbaarheid van eergeerelateerd geweld. Om dit proces goed aan te kunnen sturen wordt in iedere bijeenkomst een aantal doelen gesteld en worden in iedere bijeenkomst verschillende subthema's met betrekking tot eergeerelateerd geweld besproken.

Programma: Doelstellingen per bijeenkomst

Bijeenkomst 1: Introductie

- Erkennen verschillende vormen van (eergereleerd) geweld, zoals fysiek, psychisch en seksueel geweld;
- Herkennen verschil eergereleerd geweld en huiselijk geweld;
- Herkennen dynamiek eer.

Bijeenkomst 2: Taboe's en sociale controle

- Herkennen eigen gedrag bij sociale controle (zowel actief als passief); wat laat je om zelf geen slachtoffer te worden van roddel en roddel je zelf wel eens?
- Herkennen rol man/vrouw, familie en schoonfamilie bij sociale controle;
- Erkennen invloed sociale controle (roddel) op eergereleerd geweld.

Bijeenkomst 3: Cultuur, opvoeding en generatiekloof

- Herkennen dynamiek cultuur;
- Erkennen invloed opvoeding kinderen op generatiekloof;
- Erkennen belang van schaamtevolle onderwerpen bespreekbaar maken bij kinderen en partners;
- Erkennen geweld als eerloos: terugkoppeling bijeenkomst 1: Hoe kan geweld worden geaccepteerd als ervolde daad?

Bijeenkomst 4: Wetgeving en hulpverlening

- Kennis hebben over de wetgeving omtrent eergereleerd geweld;
- Kennis hebben over werkwijze professionele instanties en justitie.

Bijeenkomst 5: Bespreekbaar maken eergereleerd geweld

- Kennis hebben over de sociale kaart van de eigen omgeving;
- In staat zijn eergereleerd geweld bespreekbaar te maken bij de achterban.

Randvoorwaarden

Deelnemers zullen makkelijker en opener praten als zij zich veilig voelen. Een ontspannen sfeer in de groep helpt hierbij. Humor en een prettige sfeer in de bijeenkomsten kunnen het bespreekbaar maken van schaamtevolle onderwerpen als eergereleerd geweld vergemakkelijken. Daarnaast helpt het te benadrukken dat alle vertrouwelijke informatie binnen de groep blijft en dat niemand verplicht is iets te melden. Ook helpt het om de angst voor roddel uit te spreken zodat dit een plek krijgt binnen de groep.

Ervaring wijst uit dat de deelnemers de bijeenkomsten intensief vinden. Het is daarom belangrijk dat de bijeenkomsten door de deelnemers als positief worden ervaren. Iets leuk doen na de bijeenkomst of van te voren uitgebreid koffiedrinken verhoogt de motivatie om naar de bijeenkomsten terug te komen. Door voldoende tijd uit te trekken voor en na de bijeenkomst wordt tegelijk een vertrouwensband met de deelnemers opgebouwd, wat de sfeer in de bijeenkomsten ten goede komt. Informeel samenzijn is daarom even belangrijk als de training zelf.

Om een goede sfeer en wederzijds vertrouwen op te kunnen bouwen is het uiteraard ook belangrijk dat de deelnemers aan alle bijeenkomsten deelnemen. Daarom dient vanaf de start duidelijk te worden gemaakt dat actieve deelname van de deelnemers wordt verwacht. De bijeenkomsten zijn geen vrijblijvende voorlichtingsbijeenkomsten.

Bijeenkomst 1: Introductie

Inleiding

De eerste bijeenkomst is de 'warming-up' van het bewustwordingstraject. Hier wordt aan de hand van casussen en algemene vragen toegewerkt naar het onderwerp. Van belang is dat niet direct wordt ingegaan op de ontoelaatbaarheid van eergereleerd geweld. Eerst moet dit breder worden getrokken, zoals geweld in het algemeen. Specifiek met betrekking tot vluchtelingen kan in worden gegaan op de fundamentele rechten van de mens, waaronder het recht op veiligheid. Alle vormen van geweld vormen hierop een bedreiging, zo ook eergereleerd geweld. Gedurende de bijeenkomst wordt steeds dieper ingegaan op geweld in de privésfeer en traditiegebonden geweld. Uiteindelijk kan ook eergereleerd geweld specifiek worden besproken.

In deze eerste bijeenkomst is het belangrijk dat de standpunten van de deelnemers duidelijk worden. Wat verstaan zij onder (eergereleerd) geweld? Wat vindt de groep acceptabel aan geweld? Welke geweldsvormen mogen volgens hen wel en welke niet? Wanneer helder is waar iedereen staat met betrekking tot (eergereleerd) geweld kan hierop worden ingespeeld gedurende de volgende bijeenkomsten.

Het kan voorkomen dat in de bijeenkomst geïrriteerd wordt gereageerd op een emotioneel verhaal of onderwerp. Ook kunnen mensen reageren door uit het niets op een ander onderwerp over te stappen. Dit gedrag moet vriendelijk maar beslist worden afgekap. Hiertoe kunnen de randvoorwaarden met betrekking tot openheid en vertrouwelijkheid worden aangehaald, of worden aangegeven dat na de bijeenkomst op het andere onderwerp kan worden teruggekomen.

Doelstellingen

- Deelnemers verschillende vormen van (eergereleerd) geweld laten erkennen, zoals fysiek, psychisch en seksueel geweld, op algemeen niveau;
- Deelnemers de gelegenheid bieden het verschil te herkennen tussen eergereleerd geweld en huiselijk geweld;
- Deelnemers de gelegenheid bieden de dynamiek van 'eer' en eergereleerd geweld te herkennen.

Werkvorm

- Debat aan de hand van casussen
- Vragen en antwoorden

Materiaal

- Flap-over en stiften
- Casusbeschrijvingen

Inhoud

1.1 Introductie

Na een kennismakingsronde kunnen de volgende randvoorwaarden van de bijeenkomst worden gesteld:

- De individuele ervaringen zijn vertrouwelijk. Maar de algemene informatie mag juist worden gedeeld met de achterban;
- Openheid van visie en mening; er bestaan geen foute antwoorden;
- De trainers nemen een sturende rol in. Zowel bij aansturen van de gesprekken (wie aan het woord) als bij het bepalen van het thema en het bewaren van een goede sfeer in de groep;
- De trainers staan altijd open voor individuele gesprekken.

1.2 Thema initiëren in de groep

De trainer vertelt dat diverse vormen van geweld zullen worden besproken. Gevraagd wordt of iedereen eerst kort voor zichzelf wil definiëren wat geweld is en dit op te schrijven. Na vijf minuten worden de deelnemers om de beurt gevraagd hun definities voor te lezen. Deze worden samengevat op de flap-over. Tijdens deze oefening wordt geen ruimte gelaten aan commentaar op de definities. Later, tijdens het debat, is ruimte voor opmerkingen van deelnemers. Nadat alle definities zijn samengevat wordt de groep verteld dat zij drie casussen krijgt voorgelegd. Deze casussen vertellen alledrie een ander verhaal en aan de hand hiervan kunnen een aantal vragen worden gesteld.

- Herkennen jullie dit?
- Wat gebeurt er in dit verhaal?
- Komt er geweld voor in dit verhaal?
- Wat voor soort geweld komt hier voor?
- Komen jullie definities overeen met de geweldsvorm(en) uit het verhaal? Zo ja, waarom wel? Zo nee, waarom niet?

Dit wordt herhaald tot iedere casus is besproken. Een van beide trainers sluit aan het eind van de drie casussen af met een opsomming van alle vormen van geweld die de deelnemers hebben aangedragen en benoemt de drie 'hoofdvormen' van geweld: fysiek geweld, psychisch geweld en seksueel geweld.

1.3 Discussie initiëren in de groep

Stap voor stap wordt dieper op het onderwerp ingegaan en wordt de discussie in de groep geïnitieerd. Eerst kunnen de redenen voor de verschillende vormen van geweld worden achterhaald.

- Wat is volgens jullie de reden voor dit geweld?
- Wie veroorzaakt het geweld?
- Is het meisje/ de jongen/ de vrouw zelf verantwoordelijk voor het geweld? Is het haar eigen schuld?
- Waarom wel? Waarom niet?

De tweede stap is in te gaan op het thema 'eer'.

- Wat is eer?
- Wat betekent eer voor ons?
- Betekent het iets anders voor mannen dan voor vrouwen? Waarom? Hoe?

Als de groep heel druk en rommelig is, of juist weinig inbrengt kunnen de trainers ervoor kiezen de deelnemers weer even vijf minuten te geven om eer voor zich zelf te definiëren. Vervolgens kunnen de definities weer worden voorgelezen en samengevat op de flap-over.

Vervolg vragen zijn:

- Wat heeft eer te maken met het geweld?
- Waarom wordt geweld gebruikt om problemen op te lossen?
- Lost geweld problemen ook echt op?
- Wat zijn de negatieve gevolgen van geweld?
- Wat zou er gebeuren als de man/ vader/ moeder geen geweld zou gebruiken om het probleem op te lossen?
- Is dit anders dan bij huiselijk geweld? Waarom wel? Waarom niet?

De laatste stap is eergeerelateerd geweld op een persoonlijker niveau te bespreken. De trainers dienen echter te vermijden dat het te persoonlijk wordt, waardoor mensen zich ongemakkelijk voelen en dichtklappen. Eventuele discussies moeten daarom goed worden aangestuurd.

- Hoe komt eergeerelateerd geweld voor? Welke vormen zijn er?
- Wordt er over gesproken of is het taboe?
- Waarom wordt er niet over gesproken? Waar zijn we bang voor?

1.4 Afronding

Het besproken wordt kort samengevat. Bij de afronding van de bijeenkomst is het van belang dat de trainers aangeven dat de bijeenkomst wordt vervolgd en welke thema's dan zullen worden besproken. Ook het doel van de bijeenkomsten dient te worden besproken. Ten slotte kunnen alvast afspraken worden gemaakt over de nieuwe data en tijden.

Bijeenkomst 2: Taboe's en sociale controle

"Alle wreedheid ontspringt aan zwakte." (Seneca, 'Manifest voor kunstenaars', Amnesty International, 2003)

Inleiding

Mannen, vrouwen en kinderen krijgen op verschillende manieren te maken met schaamtevolle onderwerpen en problemen (bijvoorbeeld huwelijksproblemen, kinderen die weglopen, geweld, criminaliteit, drugsgebruik, scheiding). Het is vaak moeilijk bij deze problemen stil te staan, om erover na te denken en erover te praten. Er rust een taboe op dit soort onderwerpen. Bijna niemand wil weten of toegeven dat hij of zij met dit soort problemen te maken heeft. We schamen ons en zijn bang dat het ontdekt wordt, dat andere mensen het te weten komen en gaan roddelen. Of we hebben geaccepteerd dat er niet over wordt gepraat, denken er niet eens bij na.

Bang voor de roddels zijn we vaak helemaal niet meer bezig met de oplossing van de problemen, maar meer met het verstoppertje ervan. Hierdoor kunnen bepaalde problemen verergeren en uit de hand lopen. Bij eergeerelateerd geweld is dat net zo: mensen willen niet dat het uit de hand loopt en willen dat hun familie gelukkig is. Doordat zij de problemen willen verbergen voor anderen worden de problemen groter en worden soms radicale oplossingen bedacht. Problemen erkennen en bespreken is een eerste aanzet tot het oplossen ervan. Wanneer problemen erkend worden en openlijk worden besproken, worden ze beter hanteerbaar en hoeven ze niet uit de hand te lopen.

Het verzwijgen van problemen over eerkwetsies maakt veel kapot. Gezinnen raken ontwricht (kinderen die weglopen, partners die uit elkaar gaan, familieleden die elkaar niet meer willen spreken, of nog erger). Daarnaast krijgen mensen psychische klachten, zoals depressies, somberheid, agressie en een gevoel van eenzaamheid. Ook kunnen mensen last krijgen van psychosomatische problemen, zoals chronische hoofdpijn, slapeloosheid en verlies van eetlust. Kinderen krijgen vaak last van depressies, slechte leerprestaties op school, plotselinge gedragsveranderingen, spijbelen. Bovendien neigen kinderen die te maken hebben (gehad) met geweld later zelf eerder tot het plegen van geweld (op diverse vlakken, waaronder criminaliteit).

Het verstoppertje van problemen om roddels te voorkomen vergroot de problemen die sommige mensen al eerder hadden. Zo kunnen vluchtelingen nare ervaringen hebben opgelopen voor en tijdens hun vlucht naar Nederland. In Nederland hebben vluchtelingen soms het gevoel machteloos te staan, niet het eigen heft in handen te kunnen nemen. Roddel versterkt dit gevoel. Om toch nog een beetje de touwtjes in handen te kunnen houden gaan mensen soms bepaalde regels strenger hanteren dan ze eigenlijk zouden willen.

In de tweede bijeenkomst wordt aandacht besteed aan de angst voor roddel en sociale controle. Hoe werkt roddel? De rol van ieder familielid (vader, moeder, opa, oma, tante, oom, broer, zus) in roddel en sociale druk wordt benadrukt. De trainer bespreekt met de groep hoe iedereen aandeel heeft in het in stand houden van de taboesfeer rond eerkwetsies. De broer verbiedt zijn zus met iemand om te gaan. Zijn zus probeert iedere vorm van omgang geheim houden. De tante roddelt over haar nicht. En de vader staat onder druk om het probleem op te lossen voordat de hele gemeenschap van zijn probleem weet. Hoe doorbreek je de acceptatie van dit rollenpatroon? De trainers proberen in deze bijeenkomst naar oplossingen te zoeken voor deze acceptatie en de druk, zoals een positieve wending geven aan collectieve mentaliteit en de nadruk leggen op collectieve verantwoordelijkheid om geweld tegen te gaan, zo ook eergeerelateerd geweld. Gezinnen worden op de verantwoordelijkheden van de familieleden om geweld tegen te gaan, om de universele rechten van de mens na te leven.

In deze bijeenkomst wordt meer ingegaan op persoonlijke ervaringen van de deelnemers dan in de vorige bijeenkomst. De trainers moeten daarom extra investeren in het creëren van een veilige sfeer. Dit kan door opnieuw de randvoorwaarden te benoemen, maar ook door deelnemers de ruimte te geven met hun verhaal te komen. Wanneer deelnemers aangeven behoefte te hebben aan een persoonlijk gesprek kan een afspraak worden gemaakt voor ná de bijeenkomst.

Doelstellingen

- Deelnemers de gelegenheid bieden het eigen gedrag te herkennen in relatie tot sociale controle (zowel actief als passief); wat laat je om zelf geen slachtoffer te worden van roddel en roddel je zelf wel eens?
- Deelnemers de gelegenheid bieden de rol van familie en schoonfamilie en man/vrouwverhoudingen te herkennen bij sociale controle en roddel.
- Deelnemers de invloed van sociale controle (roddel) op eergeerelateerd geweld laten erkennen.

Werkvorm

- Debat aan de hand van stuk film
- Vragen en antwoorden

Materiaal

- Flap-over en stiften
- Film ('Als ik haar was...' van Stichting Kezban)
- Videoapparatuur

Inhoud

2.1 Inleiding

In de introductie worden de randvoorwaarden herhaald en wordt kort teruggekoppeld naar de vorige bijeenkomst.

2.2 Thema initiëren in de groep

Nadat is teruggebleekt op de vorige bijeenkomst kan het nieuwe thema worden ingeleid. Voordat hiermee aan de slag wordt gegaan, wordt een stuk film getoond. In dit programma wordt als voorbeeld genoemd 'Als ik haar was...' van Stichting Kezban, maar uiteraard kan de soort film variëren per doelgroep. In ieder geval is belangrijk dat de deelnemers te zien krijgen hoe de omgeving met geweld omgaat: hoe reageert de moeder, de broer, de tante, de zwager? Helpen ze het slachtoffers? Waarom wel en waarom niet? Op deze wijze worden roddel en taboe ingeleid.

2.3 Discussie initiëren in de groep

De volgende stap is in te gaan op de acceptatie van de omgeving: geaccepteerd is dat problemen binnen het gezin voor kunnen komen. Daarbij kan worden verwezen naar de film.

- Werd de vrouw geholpen door haar omgeving?
- Had haar omgeving/ familie iets kunnen doen om het geweld te stoppen?
- Waarom wel/ waarom niet?
- Wat haar omgeving eventueel wel kunnen doen?

Doel van deze vragen is duidelijk te maken hoe belangrijk een omgeving en familie kunnen zijn die geweld afkeuren. De volgende stap is in te gaan op taboe's: waarom praten we eigenlijk niet openlijk over deze zaken? Wat houdt ons tegen?

- Waarom verzwijgt de schoonzus (en later de vrouw zelf) dat de vrouw wordt geslagen door haar man, als zij bij de huisarts zijn?
- Wat zijn taboe's? Kunnen we voorbeelden noemen?
- Wat zijn schaamtevolle onderwerpen?
- Waarom zijn dit schaamtevolle onderwerpen? Wie zegt dat?
- Vindt iedereen dit schaamtevolle onderwerpen?

Zodra de deelnemers voorbeelden gaan opnoemen van taboe's en van schaamtevolle onderwerpen schrijft een van de trainers deze op de flap-over. Aan de hand van de antwoorden van de deelnemers zelf kan duidelijk worden gemaakt dat schaamtevolle onderwerpen relatief zijn: de een vindt van wel, de ander niet.

Het volgende onderwerp is het bespreken van de sociale controle die wordt uitgeoefend op families en individuen. Een kleine oefening kan de deelnemers hierbij helpen: iedereen wordt gevraagd voor zichzelf op een briefje vier punten op te schrijven die hij/zij laat om roddel van de omgeving of familie te voorkomen (bijvoorbeeld: 'Ik ga niet 's avonds alleen van huis' of 'Ik spreek mijn man niet tegen in het bijzijn van zijn familie'). Nadat iedereen klaar is worden de briefjes opgehaald en voorgelezen. Hierdoor blijven de punten anoniem. De punten kunnen dan bijvoorbeeld op de flap-over worden geschreven.

- Herkennen jullie dit?
- Waarom zijn we bang voor roddels? Wat zijn de gevolgen?
- Zijn er verschillen tussen meiden en jongens/ vrouwen en mannen?
- Kunnen jullie deze verschillen benoemen?
- Wie roddelt?
- Zijn er verschillen tussen mannen en vrouwen/ meiden en jongens?
- Waarom wel, waarom niet?
- Wanneer roddelen we zelf wel eens?
- Wanneer gaat het te ver?

Van belang is dat de deelnemers beseffen dat ook zij, ondanks de vervelende gevolgen, meedoen aan de sociale controle en roddel over anderen. Door te accepteren dat roddel voorkomt, door zelf dingen te laten om geen slachtoffer te worden van roddel, maar ook door zelf te roddelen.

Ten slotte wordt ingegaan op het verband tussen sociale controle (en roddel) en eergeerelateerd geweld.

- Wat doet de familie als er over een vrouwelijk familielid wordt geroddeld?
- Wat doet de familie als er over een mannelijk familielid wordt geroddeld?
- Zijn er verschillen? Zo ja welke?
- Worden problemen verergerd door roddel? Zo ja hoe?
- Wat is sociale controle?
- Kan sociale controle ook helpen bij het oplossen van eerkwesties?
- Hoe? Kunnen jullie voorbeelden noemen?

2.4 Afronding

Bij de afronding worden de belangrijkste bevindingen kort samengevat en kan worden herhaald waar de volgende bijeenkomst over zal gaan, waar die wordt gehouden en hoe laat. Gemaakte afspraken kunnen hierbij worden bevestigd.

Bijeenkomst 3: Cultuur, opvoeding en generatiekloof

Inleiding

Veel vluchtelingen hebben te maken gehad met schokkende gebeurtenissen. Als gevolg van deze gebeurtenissen lijden vluchtelingen vaak aan een hoge mate van psychische spanning en stress. Soms zijn deze ervaringen zo heftig en pijnlijk dat iemand daar continue aan wordt herinnerd en het normale leven niet kan worden vervolgd. De gebeurtenis gaat de psychische ontwikkeling en het psychisch functioneren dan nadelig beïnvloeden, iemand heeft dan een 'traumatische ervaring' opgelopen. Wanneer iemand traumatische ervaring heeft opgelopen kan diegene al snel het gevoel krijgen de grip op zijn of haar leven te verliezen. Vaak kan een mens nare gebeurtenissen beter aan als hij of zij het gevoel heeft nog enige greep te hebben op bepaalde zaken in zijn of haar leven. De opvoeding van de kinderen is daar een van. Maar ook het handhaven van de goede eer van de familie. Als gevolg hiervan kan een ouder veel strenger zijn en strakker regels handhaven dan normaal. Met het gevolg dat eerkwesties sneller uit de hand lopen.

Andere factoren die van invloed zijn op het welzijn van vluchtelingen zijn het verlies van het sociale netwerk, familie, vrienden en kennissen, en het verlies van de sociale status. Veel vluchtelingen kunnen niet meteen in de zelfde soort functie in Nederland aan het werk. Naast problemen met de taal worden diploma's 'hergewaardeerd' wat vaak leidt tot verplichte bijscholingen. Hierdoor verliezen vluchtelingen de oude sociale en economische status. Ten slotte verliezen vluchtelingen een betekenisgevende context, die wordt gevormd door de eigen cultuur, bekende namen en waarden en taal. Velen voelen zich hierdoor verscheurd in lichaam en geest: het lichaam is hier, de geest in het herkomstland. Sommigen richten zich hierdoor sterk op het verleden, op waarden uit het herkomstland.

Het besluit de kinderen op te voeden volgens de waarden uit het herkomstland is gedeeltelijk afhankelijk van de mate waarin de ouders zich richten op het herkomstland en de mate waarin de ouders zich richten op de Nederlandse cultuur. Iemand die iedere dag wordt herinnerd aan zijn of haar herkomstland en actief opzoek gaat naar contact met (mensen uit) het herkomstland en daarnaast nauwelijks contacten heeft met Nederlanders, zal zijn of haar waarden hier aan staven. Hierdoor kan een generatiekloof ontstaan. Kinderen die in Nederland opgroeien leven eigenlijk tussen twee culturen: de cultuur van hun ouders, van hun vaderland, en de Nederlandse cultuur. Deze nieuwe generatie wordt daardoor continue onder druk gezet om uit te zoeken welke waarden voor hen belangrijk zijn.

Vluchtelingen die hier zijn geboren of als kind naar Nederland zijn gekomen komen in aanraking met andere normen en waarden dan hun ouders hebben geleerd. Wanneer deze normen en waarden veel verschillen kunnen er conflicten ontstaan. Dit gebeurt ook bij eerkwesties: kinderen kunnen een ander beeld hebben van wat mag en niet mag, van wat schaamteloos is of niet, dan de ouders. Wanneer binnen het gezin hierover kan worden gesproken, kan wederzijds begrip worden opgebouwd. Van belang is dat beide partijen een stem hebben en worden gehoord. Kinderen komen iedere dag verschillen tegen tussen beide culturen, omdat ze op school zitten, Nederlandse televisie kijken, Nederlandse vrienden krijgen. Hierdoor gaan ze bepaalde zaken met elkaar vergelijken en bepalen wat hen wel en niet aanspreekt. Door open over deze bevindingen te kunnen praten wordt voorkomen dat er geen kloof ontstaat tussen ouders en hun kinderen en kunnen problemen in overleg worden opgelost.

In deze bijeenkomst wordt gedebatteerd over de dynamiek van cultuur en de verschillende manieren van opvoeding. Hoe wordt een balans gevonden tussen enerzijds de Nederlandse cultuur en anderzijds de cultuur uit het herkomstland? Hoe denken de deelnemers dat de vlucht naar Nederland van invloed is geweest op de opvoeding van de kinderen of de manier waarop hun ouders hen hebben opgevoed en de manier waarop zij zelf tegenover bepaalde waarden en normen, zoals eer en schaamte, staat? In hoeverre denken de deelnemers dat er nu een kloof bestaat tussen hun generatie en dat van hun ouders of van hun kinderen? Door het stellen van vragen en het terugkoppelen van het antwoord reflecteert de trainer continue de mening van de groep en kan de trainer deze aansturen. Deze bijeenkomst vergt veel inbreng van de deelnemers en komt dicht bij persoonlijke ervaringen van de deelnemers. De trainers dienen daarom alert te zijn op het groepsproces en het goed begeleiden van de discussies. In de gaten moet worden gehouden dat continue de link wordt gelegd naar eerkwesties en eergeerelateerd geweld. De veiligheid van de deelnemers staat daarbij altijd centraal.

Doelstellingen

- Deelnemers de gelegenheid bieden de dynamiek van cultuur te herkennen;
- Deelnemers de invloed van de opvoeding van de kinderen op een mogelijke generatiekloof laten erkennen;
- Deelnemers het belang van het bespreekbaar maken van eergeerelateerd geweld bij kinderen, ouders en partners laten erkennen;
- Deelnemers geweld laten erkennen als eerloos: terugkoppeling bijeenkomst 1: Hoe kan geweld worden geaccepteerd als evolvende daad?

Werkvorm

- Debat
- Vragen en antwoorden
- Mental map

Materiaal

- Flap-over en stiften

Inhoud

3.1 Introductie

De trainers heten iedereen welkom en herhalen de groepsregels. Eventueel kan worden geïnventariseerd in hoeverre de deelnemers de informatie uit de vorige bijeenkomsten hebben gedeeld met hun achterban en waarom wel of niet. Vervolgens wordt kort teruggekoppeld naar de vorige bijeenkomst.

3.2 Thema initiëren in de groep

Ter 'opwarming' kan aan de deelnemers worden gevraagd om voor zichzelf een definitie op te schrijven van het begrip 'cultuur'. Aan de hand van de verschillende definities en een mental map kan dan een discussie op gang worden gebracht over de dynamiek van cultuur.

De volgende stap is na te gaan wat de deelnemers belangrijk en niet belangrijk vinden aan hun cultuur. Bijvoorbeeld door hen te vragen welke zaken zij belangrijk vinden in de opvoeding van hun (eventuele) kinderen.

3.3 Discussie initiëren in groep

Aan de hand van bovengenoemde zaken kan de discussie worden geïntieerd.

- Waarom zijn deze punten zo belangrijk voor de opvoeding van onze kinderen?
- Merken we een verschil tussen onze generatie en de generatie van onze ouders/ de generatie van onze kinderen?
- Wat zijn de verschillen? Zijn deze verschillen groot?
- Kunnen jullie redenen noemen voor die verschillen?
- Speelt onze migratieachtergrond een rol?
- Speelt de manier waarop wij opvoeden/ door onze ouders zijn opgevoed een rol?
- Heeft iemand wel eens problemen gehad met zijn of haar ouders/ kinderen door die verschillen?
- Wat voor soort problemen?

Vervolgens kan worden ingegaan op het belang om met je kinderen en ouders te kunnen praten over de verschillen in opvoeding, over de cultuur thuis en de cultuur in Nederland.

- Zeggen we alles tegen onze kinderen? Wat wel en wat niet?
- Waarom wel en waarom niet?
- Wat heeft dat voor gevolg als er een conflict is?
- Lopen conflicten wel eens uit de hand?
- Kunnen jullie een situatie noemen waarin het uit de hand is gelopen?
- Kunnen jullie een voorbeeld noemen van hoe het anders had gekund?

De volgende stap is terug te koppelen naar eerdere gerelateerd geweld: eer is deel van de cultuur en wordt bijgebracht tijdens de opvoeding. De manier waarop dit gebeurt, is afhankelijk van de eigen opvoeding en de normen en waarden van de ouders. Net als cultuur is eer dynamisch. Als het nog niet aan de orde is geweest bij de eerdere vragen en antwoorden wordt hier expliciet op ingegaan.

- Hoe geven we aan wat wel en wat niet mag?
- Hoe brengen jullie je kinderen bij wat goede eer is? Hoe wordt jullie bijgebracht wat goede eer is?
- Hebben jullie hierover wel eens conflicten gehad, met je ouders, met je kinderen?
- Hoe kan dat worden opgelost? Hoe wordt dat meestal opgelost?
- Waarom wordt geweld soms als oplossing gezien (psychisch en fysiek geweld)?
- Kunnen jullie met je ouders, kinderen of partner praten over schaamtevolle onderwerpen?
- Waarom wel?/ Waarom niet?
- Wordt er naar elkaar geluisterd? Hoe merken we dat?
- Hoe kunnen we beter met onze ouders, kinderen of partners praten?

Ten slotte kunnen de trainers de deelnemers de vraag stellen wat de eerder opgesomde positieve aspecten van de cultuur die de deelnemers willen meegeven aan hun kinderen te maken hebben met geweld.

3.4 Afronding

Bij de afronding worden de belangrijkste bevindingen kort samengevat en kan worden herhaald waar de volgende bijeenkomst over zal gaan, waar die wordt gehouden en hoe laat. Gemaakte afspraken kunnen hierbij worden bevestigd.

Bijeenkomst 4: Wetgeving en hulpverlening

"Een ieder heeft het recht op leven, vrijheid en onschendbaarheid van zijn persoon." (Art. 3, Universele Verklaring van de Rechten van de Mens)

Inleiding

Vluchtelingen in Nederland vallen onder het Nederlands (straf)recht. Evenals 57 andere landen heeft Nederland de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens van de Verenigde Naties ondertekend. Dit betekent dat alle inwoners van Nederland, inclusief vluchtelingen en migranten, conform de universele rechten van de mens, dezelfde rechten en plichten hebben en zich hiernaar behoren te gedragen.

In Nederland is huiselijk geweld (zowel fysiek als psychisch) en seksueel geweld verboden bij de wet en zullen daders worden vervolgd. Eerder gerelateerd geweld wordt niet aangeduid als een aparte geweldsvorm, maar wordt in het Nederlands strafrecht gezien als huiselijk geweld. Strafverzwaring kan worden opgelegd indien het geweld en/of misbruik is gepleegd door een of meerdere familieleden.

Ondanks dat eerder gerelateerd geweld strafbaar is vinden vrouwen (en mannen) het vaak moeilijk aangifte te doen of naar de huisarts te gaan, vanwege gebrek aan kennis, angst voor meer geweld of angst voor sociale isolatie (roddel, taboe). Slachtoffers blijven hierdoor onder druk en angst leven en krijgen psychische en fysieke klachten. Een huisarts kan deze klachten herkennen en kan het slachtoffer proberen te helpen of doorverwijzen naar een opvanghuis of maatschappelijk werker. Om misverstanden te voorkomen is het belangrijk goed te verwoorden wat er precies aan de hand is. Dat het hier niet om huiselijk geweld gaat, maar om eerder gerelateerd geweld. Artsen hebben in Nederland beroepsgeheim en zullen daarom nooit vertrouwelijke informatie doorspelen naar de echtgenoot of familie van het slachtoffer of naar de politie. Als een arts het vermoeden heeft dat kinderen betrokken raken bij het geweld moet hij of zij dat wel doorgeven aan de politie. Dan worden de universele rechten van het kind geschonden.

Wanneer een vrouw weg wil bij haar echtgenoot of familie kan zij onderdak vinden in een opvanghuis, bijvoorbeeld in een 'Blijf-van-mijn-lijf-huis'. Deze huizen zijn speciaal voor vrouwen, maar ook toegankelijk voor kinderen. Meestal bieden deze huizen een maand opvang en moet er voor die tijd worden gezocht naar een lange termijn oplossing, zoals een scheiding, zelfstandig wonen en een aantal gevallen zelfs verhuizen naar een andere stad. Bemiddeling door een kundig en gerespecteerd persoon uit de gemeenschap is hierbij van groot belang. Wanneer migranten- en vluchtelingenvrouwen zijn getrouwd en door hun echtgenoot worden mishandeld kunnen zij op basis van een verklaring van een behandelend arts en aangifte bij de politie aanspraak maken op een zelfstandige verblijfsvergunning.

In deze bijeenkomst worden een gastspreker van justitie en een gastspreker van een professionele hupinstantie uitgenodigd om informatie te geven over bovengenoemde onderwerpen. Signalering, concreet te nemen stappen en de werkwijze van justitionele en professionele hulpinstellingen staan hierbij centraal. Doel is de deelnemers kennis te geven over, maar ook hun vertrouwen te vergroten in professionele instanties. Daarnaast kan een aanzet worden gegeven voor de bevordering en activering van de samenwerking tussen gemeenschappen en professionele instanties.

Belangrijk is dat de trainers een vertrouwelijke sfeer creëren. Een aantal deelnemers kunnen het eng vinden deze officiële personen tegenover zich te krijgen en dichtklappen. Om dit te voorkomen moeten de gastsprekers door de trainers worden geïntroduceerd en is van belang dat de trainer veel initiatief toont in het stellen van vragen aan de gastsprekers. De trainer kan de angst van de deelnemers om tegenover de gastsprekers te zitten benoemen. Breng dit echter luchtig, bijvoorbeeld: "ik vind het wel spannend om tegenover iemand van de politie te

zitten". Gedurende de bijeenkomst kan één trainer tussen de deelnemers gaan zitten en één trainer samenvatten op de flap-over en de gesprekken aansturen. Dit is van belang om niet de suggestie te wekken een front te vormen tegen de deelnemers of juist tegen de gastsprekers; gezamenlijk worden vragen gesteld en beantwoord. Daarnaast dienen de trainers van te voren uit te zoeken of er taalproblemen kunnen optreden en wie eventueel kan tolken.

Doelstellingen

- Deelnemers actief kennis laten nemen van de wetgeving omtrent eergeerelateerd geweld;
- Deelnemers actief kennis laten nemen van de werkwijze van professionele hulpinstanties en justitieële instanties.

Werkvorm

- Debat aan de hand van voorlichting
- Vragen en antwoorden

Materiaal

- Flap-over en stiften
- Mental map

Inhoud

4.1 Introductie

Na een welkomstwoord en herhaling van de groepsregels kan kort worden teruggekoppeld naar de voorafgaande bijeenkomsten. Ook kan worden geïnventariseerd in hoeverre de deelnemers de informatie uit de vorige bijeenkomsten hebben gedeeld met hun achterban. Enkele ervaringen kunnen worden uitgewisseld en worden besproken met de groep. "We hebben de afgelopen tijd veel besproken over eergeerelateerd geweld. We hebben gezien dat het belangrijk is hier over te praten en op te passen met roddel. Ook hebben we gezien dat opvoeding en cultuur een rol spelen en dat deze aspecten voor mannen en vrouwen verschillend kunnen zijn. Maar wat doen we als het geweld al aan de gang is, of als we zien dat een buurvrouw, of een familielid, slachtoffer wordt van geweld?" Vervolgens worden de gastsprekers voorgesteld en wordt uitgelegd dat deze professionals de deelnemers het een en ander kunnen uitleggen over het Nederlands rechtstelsel en over de hulpmogelijkheden in Nederland.

4.2 Thema initiëren in de groep

Geïnventariseerd kan worden wat de deelnemers weten over het Nederlands rechtssysteem. Vervolgens kan worden uitgezocht wat de deelnemers weten van het strafrecht specifiek met betrekking tot eergeerelateerd geweld. Nadat dit is geïnventariseerd kan de gastspreker van justitie het woord nemen en informatie geven met betrekking tot aangifte, zelfstandig verblijfsrecht en de vertrouwelijkheid van informatie. Mental maps, brochures en folders kunnen hierbij worden uitgedeeld.

Vervolgens wordt geïnventariseerd in hoeverre de deelnemers bekend zijn met hulpverlening en maatschappelijk werkers. Weten zij welke stappen zij kunnen zetten als zij zelf of een familielid, vriend of kennis te maken krijgen met geweld? Wat is de functie van een hulpinstelling? Vervolgens geeft de gastspreker van de hulpinstelling informatie over te nemen stappen bij vluchten, tijdelijke uithuisplaatsing, reïntegratie, bemiddelingen en de sociale kaart. Dit gebeurt bij voorkeur eveneens aan de hand van mental maps en brochures die worden uitgedeeld.

Discussie initiëren in groep

Tussen de voorlichtingen in wordt ruimte gelaten voor het stellen van vragen. Een aantal vragen dat kan worden gesteld:

- Wat verwachten we van justitie/ de politie?
- Zouden we zelf aangifte doen bij eergeerelateerd geweld?
- Waarom wel? Waarom niet?
- Zouden we eerder aangifte doen via een contactpersoon?
- Wat verwachten we van een contactpersoon?
- Wat verwachten we niet van een contactpersoon?
- Wat is het verschil tussen een contactpersoon en een bemiddelaar?
- Zouden we gebruik willen maken van een bemiddelaar?
- Wat verwachten we van een bemiddelaar?
- Wat verwachten we niet van een bemiddelaar?
- Kennen we iemand die bemiddelaar zou kunnen zijn?
- Wat verwachten we van hulpinstellingen (vrouwenopvang, GGD, hulplijnen)?
- Wat kunnen we zelf doen?

4.4 Afronding

Ter afronding worden de besproken punten en concrete handvatten weer samengevat. Om de deelnemers te laten oefenen met het zoeken van informatie en hulp kan de deelnemers worden gevraagd een kleine huiswerkopdracht te maken: de deelnemers moeten (op het Internet, in de krant of in de telefoongids) hulpinstellingen opzoeken in hun omgeving die zouden kunnen helpen bij een geval van eergeerelateerd geweld, zoals een hulplijn, vrouwenopvang, politiebureau, et cetera. De volgende bijeenkomst kan iedereen dan een lijst meenemen en de informatie uitwisselen.

4.5 Randvoorwaarde

Om de bijeenkomst te laten slagen is van belang dat gastsprekers worden geworven die over de praktische aanpak van eerkwesties kan vertellen. Gastsprekers die weinig van eergeerelateerd geweld afweten, of alleen de kennis hebben, maar niet in de praktijk (bij de vrouwenopvang of politie) werken, zijn voor de deelnemers minder interessant en kunnen zelfs foutieve informatie verstrekken. De praktische aanpak van eergeerelateerd geweld verschilt namelijk in veel opzichten aanzienlijk van de meer bekende aanpak van huiselijk geweld.

Bijeenkomst 5: Bespreekbaar maken eerge relateerd geweld

Inleiding

Eerge relateerd geweld moet worden uitgebannen. Daarover zijn de Nederlandse overheid, zelforganisaties en algemene instellingen het eens. Belangrijk is dat de ontoelaatbaarheid van eerge relateerd geweld gaat leven bij de groepen die zelf te maken krijgen met deze geweldsvorm. Bewustwording is daarbij de eerste stap. Vluchtelingen en migranten moeten de kans krijgen hun verantwoordelijkheid te nemen voor de aanpak van eerge relateerd geweld. Activering is de volgende stap. Hierbij worden de mensen in staat gesteld werkelijk eerge relateerd geweld uit te bannen.

In deze bijeenkomst wordt nagegaan wat de invloed is van de vorige sessies op de deelnemers. In welke mate zijn de deelnemers overtuigd van de ontoelaatbaarheid van eerge relateerd geweld en in hoeverre willen zij hier iets tegen doen? Met de deelnemers wordt gekeken naar de manier waarop eerge relateerd geweld bespreekbaar kan worden gemaakt en kan worden aangepakt binnen de gemeenschap. Aan de hand van de plannen en suggesties van de deelnemers en een standaard opzet kan aanzet worden gegeven tot bijvoorbeeld het organiseren van een lokale bijeenkomst. Hierbij kunnen de deelnemers aangeven wat zij denken dat goed aansluit op de behoeften van hun achterban.

De volgende punten worden tijdens deze bijeenkomst aangekaart bij de deelnemers: doelgroep, doelstelling, signalering, de rol van leiders, de rol van de familie en schoonfamilie en samenwerking met professionele instanties. Aangezien de deelnemers over het algemeen niet bekend zijn met het organiseren van een lokale bijeenkomst dienen de trainers de deelnemers daarin aan te sturen en na te gaan wat wel en niet haalbaar is.

Tijdens deze laatste bijeenkomst wordt extra aandacht besteed aan de tijd met elkaar en een goede afronding van het traject. Bij voorkeur gaat dit gepaard met extra activiteiten, zoals een etentje, muziek of gaan bowlen met zijn allen.

Doelstellingen

- Deelnemers actief kennis laten nemen van de sociale kaart van hun eigen omgeving;
- Deelnemers in staat stellen eerge relateerd geweld bespreekbaar te maken bij hun eigen achterban.

Werkvorm

- Vraag en antwoord
- Debat (brainstorm)

Materiaal

- Flap-over en stiften
- A-4 standaard opzet lokale bijeenkomst

Inhoud

5.1 Introductie

De trainers heten iedereen welkom en herhalen de randvoorwaarden. Geinventariseerd wordt in hoeverre de deelnemers de informatie uit de vorige bijeenkomsten hebben gedeeld met hun achterban. Neem kort de tijd om enkele ervaringen uit te wisselen. Kijk of deze ervaringen verschillen met vorige week en bespreek dit met de groep. Vervolgens wordt teruggesproken naar deze bijeenkomst: "Eerge relateerd geweld is een schending van de universele rechten van de mens, maar wat kunnen en willen we doen om de rechten van mannen en vrouwen te beschermen en uit te dragen?"

5.2 Thema/discussie initiëren in de groep

Eerst wordt een vraagronde gehouden:

- Vinden jullie dat er iets moet worden gedaan aan eerge relateerd geweld?
- Wat willen jullie doen om eerge relateerd geweld aan te pakken?
- Waar heeft de gemeenschap volgens jullie behoefte aan?
- Wat kunnen we doen om eerge relateerd geweld aan te pakken?
- Wat kan de gemeenschap doen?
- Hebben jullie plannen? Welke?

Alle losse ideeën worden op de flap-over gezet en gecategoriseerd naar bruikbaarheid en overeenkomsten. Vervolgens krijgt iedereen een A-4tje met de standaard opzet van de lokale bijeenkomst. De deelnemers worden ingedeeld bij de bruikbare ideeën en ieder groepje wordt gevraagd aan de hand van de standaard opzet een concept te bedenken voor de lokale bijeenkomst. Eventueel kan worden gevraagd de concepten te 'presenteren' aan de rest van de groep. Vervolgens kiest de groep het meest haalbare en bruikbare concept uit.

5.3 Afronding

Aan het eind van de bijeenkomst dient een concept te zijn opgesteld voor een lokale bijeenkomst bij de achterban, bijvoorbeeld binnen de eigen zelforganisatie. De trainers kunnen eventueel en aan de hand van het budget bespreken met het bestuur over het mogelijk is een dergelijke bijeenkomst uit te voeren.

Bij de afronding worden de belangrijkste bevindingen kort samengevat en worden de deelnemers bedankt voor hun aanwezigheid. Bij voorkeur wordt afgesloten met een ontspannende activiteit.

Literatuur/methodieken

Afrikan Women's Organization, RISK, & VON (2005). *Training kit. Prevention and elimination of female genital mutilation among immigrants in Europe*. Utrecht: Vluchtelingen-Organisaties Nederland.

Berry, J. W. (1998). Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied psychology: An international review*, 46 (1), 5-29.

Cense, M., Nieuwenhuizen, P., Pauli, T., & Steenbergen, B. (2004). *Mozaïek: Preventie en opvang huiselijk en seksueel geweld allochtone vrouwen*. Utrecht: TransAct.

Ferwerda, H., & Van Leiden, I. (Advies- en Onderzoeksgroep Beke) (2005). *Eerwraak of eerderelateerd geweld? Naar een werkdefinitie*. Den Haag: WODC, Ministerie van Justitie.

Kamerbeek, M., & Nieuwenhuizen, P. (2005). *Taboes bespreken. Methodiek om taboeonderwerpen als huiselijk geweld en seksueel geweld in allochtone kring bespreekbaar te maken*. Utrecht: FORUM, Instituut voor Multiculturele Ontwikkeling.

Kvinnoforum (2003). *A resource book for working against honour related violence. Based on the project "Honour Related Violence in Europe - mapping of occurrence, support and preventive measures"*. www.kvinnoforum.se/PDF/HRV_resourcebook_rapport.pdf.

Office of the High Commissioner for human rights (2005). *Universele verklaring van de rechten van de mens*. Internet: <http://www.unhchr.ch/udhr/lang/dut.htm>.

Schell, P., & Muller, P. (2000). *Terugkeren: Een levenslang dilemma. Methodiek voor psychosociale ondersteuning van vluchtelingen*. Utrecht: Stichting Pharos.

Şimşek, J. (2002). Alle ogen op haar gericht. Eerwraak. Traditioneel geweld tegen Turkse vrouwen en meisjes. Een handleiding voor hulpverleners. In Vluchtelingen-Organisaties Nederland (Ed.), *Reader werkconferentie 'Geweld tegen vrouwen'*. *Steniging, eerwraak en besnijdenis*. Utrecht: Vluchtelingen-Organisaties Nederland.

Stichting Kezban (2004). *Als ik haar was*. Voorlichtingsfilm over huiselijk geweld. Diemen: Stichting Kezban.
TransAct (2005). *Praten doet geen pijn*. Handboek bespreekbaar maken huiselijk geweld in allochtone kring. Utrecht: TransAct.

Vluchtelingen-Organisaties Nederland (VON). *Projectplan 'Preventie & Bestrijding Eerzuivering'*. Utrecht: Vluchtelingen-Organisaties Nederland.